

М. Шевченко

200

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Факултет по славянски филологии

Катедра по славянско езикознание

Алманах

Б Ъ Л Г А Р С К А У К Р А И Н И С Т И К А

Специално издание

София

2016

Редакционен съвет:

Лидия Терзийска (София), Албена Стаменова (София), Олена Чмир (Киев), Валентин Гешев (София), Маргарита Младенова (София), Олга Албул (Лвов), Райна Камберова (София), Олга Сорока (София), Владимир Колев (София), Павлина Мартинова-Иванова (София)

Редактори на броя:

Райна Камберова (главен редактор)

За контакти:

E-mail: info@bgukrainistika.com

Международният стандартен номер за продължаващи издания на алманаха е ISSN 1314-572X.

Съставителството, редакцията и издаването на алманах „Българска украинистика“ са част от проекта „Българска виртуална украинистика“ на Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

АЛМАНАХ „БЪЛГАРСКА УКРАИНИСТИКА“

Алманахът „Българската украинистика“ е електронно издание на официалния сайт на профил Украинистика, част от едноименния проект, финансиран от НИД на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ и представя веднъж годишно научни публикации в областта на хуманитаристиката, в частност на украинистиката.

Алманахът публикува научни статии, обзори, рецензии на научни издания и информация за научни конференции, както на утвърдени български, украински и чужди учени, така и на студенти-дипломанти и докторанти, представящи цялостни дипломни работи, дисертации или отделни части от тях.

Редакторският екип има за цел да представи новостите в украинистиката и в славистиката, да обедини учените и преподавателите от други области, чиито изследвания могат да попаднат в по-общото поле на украинистиката.

Научна проблематика

Основните проблеми, на които дава публичност и за които създава дискусийна научна среда алманахът, са:

- езиковедски изследвания;
- литературоведски изследвания;
- фолклористични и етнографски изследвания;
- исторически изследвания;
- социологически и културоложки изследвания;

Рубрики

„Българска украинистика“ ще представя материали, подредени в следните рубрики, които могат да не се появяват във всеки брой:

- Статии
- Проекти
- Обзори и рецензии
- Защитени дипломни работи, дисертации и тези
- Личности, събития и кариери

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи	6
Лидия Терзийска – Творчеството на Т. Г. Шевченко в преподаването на украинска литература в СУ „Св. Климент Охридски“	9
Олга Сорока – Роль творчості Т. Г. Шевченка при викладанні української мови як іноземної.....	17
Албена Стаменова – Ролята на твореца в изграждането на книжовния език: П. Р. Славейков и Т. Г. Шевченко.....	21
Райна Камберова – Тарас Шевченко и преводите му на български език	34
Гергана Колева, Цветан Радулов, Драгомир Томов – Документални следи за влиянието на Шевченко върху българската литература. Според материали, съхранявани в Научния архив на БАН.....	40
Стефан Узунов – Традициите за отбелязване на годишнината на Т. Шевченко в България	49
Павлина Мартинова – Проф. Симеон Русакиев – един виден български изследовател на Т. Шевченко.....	57
Антонина Якимова – Ролята на професор Драгоманов и негово семейство в опазването на паметта и творческото наследство на Тарас Шевченко	62
Антонина Якимова, Руслан Василев – Приносът на Украинския научен институт във Варшава към делото на Т.Шевченко и връзката на Института с България.....	69
Олег Качала – Дослідження творчості Тараса Шевченка в Хорватії. Хорватські переклади Шевченка.....	73

УВОДНИ ДУМИ

На 19 и на 20 март 2014 година се проведе конференцията „Шевченково утро“, посветена на 200-годишнината от рождението на украинския поет, писател и художник Тарас Шевченко. Отбелязването на тази годишнина има дълбоки корени в България. Точно преди сто години, през 1914 година в Софийския университет е проведена конференция под същото наименование. В нея участват много видни български учени и културни дейци, сред които д-р Иван Шишманов, Стилиян Чилингиров и др. Оттогава до ден-дневен българската общественост и Софийският университет отбелязват годишнината от рождението на Тарас Шевченко с различни културни и научни мероприятия.

проф.дин Ив.Илчев, Н.Пр.М.Балтажи,
проф.П.Карагьозов, Р.Камберова

Сто години по-късно Международната научна конференция със същото наименование последва добрите традиции, заложи от нашите академични предшественици. Конференцията беше открита тържествено от Ректора на Софийския университет проф. дин Иван Илчев, който заяви, че Софийският университет е една от институциите в България, които традиционно най-много са свързани с изучаването на връзките между украинския и българския народ и по-специално влиянието, което поезията на Тарас Шевченко оказва върху българската поезия. Той припомни ролята на Иван Шишманов за популяризирането на делото на Тарас Шевченко, както и фактът, че Шишманов е първият посланик на България в независимата Украйна в края на Първата световна война. *„Радвам се, че тази конференция показва, че университетите са мястото, където се поддържат традициите на приятелство и сътрудничество тогава, когато политиките не се свенят в името на кратковременна изгода да издълбават пропаст между народите, която вероятно десетилетие ще трябва да бъде запълнена наново“.*

Посолството на Украйна в лицето на Н. Пр. Посланика Микола Балтажи също поздрави участниците в конференцията и гостите в залата като каза: *„Бих искал най-напред да изразя своята дълбока благодарност на г-н ректора, на организаторите на тази конференция, както и на Съюза на украинските организации в България за осъществяването на*

тази конференция, посветена на 200-годишнината на моя велик сънародник Тарас Григориевич Шевченко.“ Посланикът на Украйна произнесе слово, посветено на живота и творчеството на поета.

Разбиране и опора за всички научни проекти, дейности и изследвания в областта на украинистиката през годините е оказвана от ръководството на Факултета по славянски филологии. Деканът на Факултета по славянски филологии проф. д-р Панайот Карагьозов поздрави колегите си от Киевския университет „Тарас Шевченко“ и от Львовския университет „Иван Франко“, които присъстваха в залата и заяви: *„Френският историк Пиер Нора дели отношението към миналото на историческо и на памет. Господин ректорът спомена нашите исторически връзки с Украйна. Аз ще насоча вниманието към живата връзка – паметта, която се предава от поколение на поколение. В това отношение Факултетът по славянски филологии има известни заслуги“.* Деканът припомни, че във Факултета по славянски филологии още от учебната 1996/1997 година има пълен курс на преподаване на украински език и литература.

По време на официалната част бяха наградени победителите от студентския конкурс за превод на украинска литература, който е част от проекта „Рецепция на украинската литература в България“, финансиран от Научно-изследователския център на

доц. д-р Л. Терзийска, Н. Пр. М. Балтажи

университета. Журито на конкурса беше съставено от две от най-видните преводачки на украинска литература в България – г-жа Мария Петкова и г-жа Пенка Кънева, благодарение на чието преводаческо майсторство познаваме произведенията на много украински писатели.

Специална грамота от Посолството на Украйна получи доц. д-р Лидия Терзийска от Факултета по славянски филологии

за приноса ѝ в развитието на българската украинистика и в развитието на българо-украинските културни и научни връзки.

Обща снимка на участниците в Международната научна конференция "Шевченково утро" 2014 г.

Настоящото специално издание на електронния алманах „Българска украинистика“ съдържа докладите, представени по време на конференцията.

ТВОРЧЕСТВОТО НА Т. Г. ШЕВЧЕНКО В ПРЕПОДАВАНЕТО НА УКРАИНСКА ЛИТЕРАТУРА В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Ли́дия Терзи́йска

Анотация: Ця стаття – една з нових літературознавчих праць про життя і творчий шлях великого українського поета і художника Тараса Шевченка, де розглядається питання про проникнення його творчості в Софійському університеті імені Святого Климента Охридського через введення її в наукових розробках викладачів та в їх лекціях. Автор статті розглядає ряд питань, пов'язаних з реценції творчості Шевченка в Болгарії, вплив його на митців Болгарії та співзвучність їх відродженських поглядів. Розкривається посилене зацікавлення біографією, творчістю, життєвого шляху українського митця викладачами Софійського університету.

Ключові слова: українська література, слово Тараса Шевченка, реценція, порівняльний метод, психологічний метод, традиція.

Обикновено юбілеят на Т. Г. Шевченко є повод стимулюючий по-активно да си припомним и да заговорим по-интензивно за твореца – за явлението, което днес с истинска любов наричаємо український Кобзар. Но и в неюбілейні времена нямаємо право да не помним, че той є гений, в който є в́плътен духът на єдин цял народ. Тава є єдин безгранично обичающ рoдината си, рoдний си край, не́вероятно талантлив творец, произлязъл от гл́бините на своя народ. Учудващо різнообразен, різличен и дъ́лкоко раним майстор и на перото, и на четката с нежна душа и силно вярвающ в світлото б́деще и надявающ се, че єдин ден и той няма да б́де забравен:

І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Това є личност, която живее за своята рoдина, за своя народ, за изкуството и чрез него. С єдна дума – това є Шевченко.

Не са незначителні и взаємoвр́зките между поезията, изкуството и времето, в което те се с́здават и живота на твореца. И макар че творчеството му ни дава възможност да си изградим за твореца єдна все пак абстрактна представа, но с́щевременно тя ни розкрива и на́пълно реалний, изп́лнен с мисли, чувства и переживавания човек, който

има и иска да каже нещо и го прави чрез своето творчество.

В него е трудно да намерим равновесие между тона на болката и тъгата и трезвата мисъл. Той е страстен обвинител, горд певец на родната природа и на нейната красота, на богатствата на душата на украинеца и ярък бунтар.

Навярно всичко това допринася за неизбледняващата и предаваща се от поколения на поколения любов, почит и преклонение пред неговата величествена поезия, изключително талантливо майсторство в областта на рисунката, на пейзажа, на портрета, на историята.

Творчеството на Шевченко свидетелствува, че се отпочва бурен процес на утвърждаване на украинската нация. Украинската поезия от този момент излиза извън рамките на страната и става международен факт.

Поетичното слово на украинския Кобзар в значителна степен съдейства за запознаването и на българите с украинците, а оттук и на възникването на дълбока взаимна симпатия между тези два народа, която много скоро прераства в нещо много по-силно и действено. Интересът към творчеството на Шевченко, който през годините непрекъснато нараства (например издаването в петхиляден тираж на двутомното представяне на неговата поезия на български език не може да задоволи интереса на читателите) е свидетелство за това.

Творчеството на Шевченко е в основата на най-важните явления в историята на българо-украинските литературни взаимоотношения. Заради това темата „Шевченко и българската литература“ отдавна привлича вниманието на различни по своята ориентация (обществено-политическа и културна) изследователи. Но най-често във всички изследвания се разглежда преводната рецепция на Шевченковото творчество и оттук се говори за влиянието, което той оказва на българските творци и за съзвучието на възрожденските им възгледи. Естествено нещо много важно и значимо в развитието на литературния процес. Нашият поглед ще бъде в малко по-друго направление, а именно: кои са онези личности, които първи проявяват научен интерес към неговото творчество, и кои са онези личности, които способстват за научното изследване на проблемите около този най-велик син на Украйна, към неговото творческо наследство. Определено може да се каже, че това са учени от Софийския университет, който през онези времена, когато за пръв път се появяват изследвания за неговото творчество, е единствен в България. А това ще ни даде отговор на въпроса – какво е мястото на творческото дело на Шевченко оттогава до наши дни, по какъв начин той се вписва в учебната и научната програма на нашите студенти днес, още повече, че вече почти двадесет години те овладяват езика на Шевченко, богатствата на

украинската литература, култура, история и наука. Тоест не бих искала да се скрия зад общото, глобалното, а да погледнем към по-частното онова, което е чисто наше и много конкретно. Едно е да четеш превод, а друго е да се наслаждаваш на оригинала и той да те подтикне към изследването на редица проблеми.

И така, пръв през 1914 г. проф. Ив. Шишманов при непосредственото въздействие на проф. М. Драгоманов пише една доста голяма студия със заглавие „Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди освобождението“ (Шишманов 1964). Тази студия Шишманов приурочва към честването на 40-годишнината от началото на литературната дейност на Иван Франко и Оргкомитетът изпраща покана на професора от Софийския университет Иван Шишманов за участие в юбилейния сборник.

Шишманов посвещава упоменатата студия за големия син на Украйна на юбиляря Франко, като по този начин определя и тяхната връзка, приемственост и значение както за украинската, така и за българската литература, а така също и за българо-украинските литературни взаимоотношения. Той пише също така статиите „Юбилеят на Т.Шевченко 1814-1914“, която намираме отпечатана във в-к „Свободно мнение“ 1914, №10 (Шишманов 1914), а така също и статията „Тарас Шевченко“ (написана 1920 г.), която намираме в том II на събраните му съчинения (Шишманов 1966). Както се вижда дори само от тези три публикации, интересът на българския учен към личността и творчеството на Шевченко е траен и продължителен.

Иван Шишманов е известен като учен, който упорито и предвидливо се стреми да изясни огромното множество от реални и самобитни фактори, предопределили зараждането, създаването и особеностите на българската възрожденска литература със свойствените ѝ етнически, книжовнически, философско-нравствени щрихи и прояви, които я сближават и различават от чуждите национални литератури на епохата.

Той е един от първите български учени, който се отличава с огромни знания и интереси из областта на българската литература, фолклора, етнографията, културата и народопсихологията. С умение прилага принципите на сравнително-историческия метод при осъзнаване и изучаване на минало и съвременност. Намира закономерности и прави изводи, с което прилага един от основните компоненти на формулирания от него „психологичен метод“, който обосновава както в теоретичен, така и в историко-литературен план.

Шишманов, който вече отлично познава българската, руската, украинската и европейската литература, намира точното измерение на ръста на Шевченко като творец. За него украинският Кобзар е „гениален поет ... излязъл прямо от селската, земеделската среда,

дълги години расъл в нея и всмукал нейната идеология с майчиното си мляко“ (Шишманов 1966: 467). Подобен поет не би могло да се намери в цялата световна литература, смята Шишманов. Причината за този блясък на Шевченковата поезия е, че „той остана верен до гроб на интересите, копнежите и аспирациите на своето съсловие“ (Шишманов 1966: 467). Шишманов цитира Шевченковото стихотворение „Та не продамся нікому// в найми не наймуся“. И отбелязва, че това са горди думи на поета, а не празна фраза, че поетът остава неподкупен. И ако някой иска да разглежда „по-основно Шевченко, трябва да помни преди всичко, че колкото високо и да се издига, той остана в душата си плебей, украински селянин“ (Шишманов 1966: 469).

Според Шишманов творчеството на Шевченко се намира в „най-интимна неразделна връзка, както с неговия личен живот, така и с живота на украинския народ“. Той нарича Шевченко „украински бард“, пророк, Прометей и подчертава, че неговата поезия и особено произведенията, които изразяват любовта му към Украйна доказват, че за него земя по-прекрасна от „надніпрянська Італія“ няма.

Със своите изследвания на творчеството и живота на Шевченко българският учен осветява редица фактори, които стимулират обновителните процеси в България. След неговия задълбочен анализ на творчеството на Шевченко никой не може да се занимава с проблемите на българо-украинските литературни и културни отношения, без да се опира на направеното от големия български университетски учен проф. Иван Шишманов, макар че не винаги се признава този пропуск.

През 1947 г. съгласно с новата учебна програма в българските средни училища наред с българската, руската и западноевропейската литература се застъпват по-широко и другите славянски литератури – украинска, полска, чешка и югославска литература. Автори на учебника са учени – преподаватели от Софийския университет (Велчев и др. 1947). Той отделя няколко думи и за въздействието на Шевченко върху българските доосвободенски поети. Урокът за Шевченко, написан от Георгиев, според всеобщо признание се характеризира със своето познавателно значение и с възпитателната си насоченост. През следващите години въпреки юбилейните чествания на годишнини на Шевченко, които придобиват общонароден характер с нови постановки на „Наймичка“ и „Назар Стодоля“, университетските преподаватели като че не се наемат да продължат отпочнатото вече дело за изследване творчеството на Шевченко и мястото на неговото Слово в университета. И едва през 1964 г., когато се отбелязват 150 години от рождението на великия украински творец, се центрира вниманието върху него. Тогава ученият от Софийския университет доц. Й.Цонев подготвя и издава едва ли не най-пълен биографичен очерк за

жизнения път на Т.Шевченко, а проф С.Русакиев, който през годините 1956, 1959, 1961 се обръща към творчеството на Шевченко в различни свои публикации (Русакиев 1956, Украинска класическа поезия 1959, Русакиев 1961), то през 1964 г. издава своята книга за Т.Шевченко (Русакиев 1964). Естествено тук изследването е поставено на много по-широка основа, но всъщност то също изцяло е съобразено и с основните положения в студията на проф. Шишманов, макар че това не се отбелязва.

Русакиев, като обобщава постиженията на изследователите преди него, прави опит да изясни цялостното значение на Шевченко в общественото и литературното развитие на България за период от едно столетие. Характерът на поставената задача определя и структурата на монографичното му изследване.

Очеркът за Шевченко цели да покаже израстването на поета като неповторима творческа индивидуалност, да разкрие развитието на неговия метод и художествена специфика, да изтъкне животворната сила на Шевченковата литературна традиция.

Централно място заема задачата да се покажат условията, при които Шевченко се включва в българското литературно развитие, в освободителното движение на българския народ. Прави се опит да се обясни как българските писатели от различни периоди възприемат личността и творчеството на Шевченко, как те усвояват неговия творчески пример, как този пример ги насочва към оригинални художествени открития. Въздействието на Шевченко върху общественото съзнание в България се следи и чрез разпространението на неговите творби в български превод, чрез ролята на българската литературна критика и публицистика, чрез развитието на българското шевченковедение.

Изучаването на рецепцията на Шевченко в България от 60-те години на XIX в. до 60-те години на XX в. води до заключението, че украинският поет е станал велик учител на редица български поети, че техният досег с него им е посочил пътя към такава поезия, която най-добре служи на народното дело.

Русакиев отстоява идеята, че българското шевченковедение е преминало през няколко фази, но в края на краищата вземат надмощие идеите, ония принципи, които довеждат до безпристрастно научно оценяване достойнствата на Шевченковото литературно наследство.

Разглеждайки приноса на преподавателите от Софийския университет „Свети Климент Охридски“ в усвояването на Шевченковото творчество, смятаме за особено важен и въпросът за характера на техните изследвания. Те, освен с познавателното си значение, имат голям принос и със своята методичност, отбелязват и изводите и на други

изследователи, какъвто е примерът при Русакиев с изследването на Стойко Божков, който се спира на културно-историческите връзки между България и Украйна от времето на Киевска Рус до втората половина на XX век.

Може би трябвало да отбележа, че за продължаване традицията на поддържане на интереса към Шевченковото Слово в Софийския университет и доц.Л. Терзийска има принос чрез своите изследвания и публикации в различни издания (Терзийска 1961, Терзийска 1964, Терзийска 1964 а, Терзийска 1969, Терзийска 1980, Терзийска 1988, Терзийска 1988, Терзийска 1989, Терзийска 1989, Терзийска 2006).

И тези индивидуални занимания и изследвания подготвят така да се каже почвата за едно по-широко навлизане на Словото на Шевченко в стените на най-стария и най-голям български университет „Свети Климент Охридски“. След неимоверни усилия и битки с администрацията, през учебната 1996/97 година най-после бе извършен първият прием на студенти по украинска филология. Всъщност това е едно и от немногото учебни заведения по света, където се развива украинска филология. Всички преподаватели са българи, но обезателно всяка година се канят и носители на украинския език от украинските университети в Киев и Львов, с които поддържахме много тесни връзки. 6

Студентите чрез системните курсове по украинска литература и украински език все по-уверено овладяват украинското слово и това личи от техните курсови и дипломни разработки. Някои от тях са основно свързани с творчеството на Шевченко като например: 1. „Повестите на Шевченко – между романтизма и реализма“; 2. „Жената – образ на величието на човека в творчеството на Т.Шевченко“; 3. „Тематични доминанти в творчеството на Т.Г.Шевченко“ и редица други.

Всеизвестен е фактът, че всяко ново поколение по новому открива за себе си Шевченковото слово. Още повече, че в нашия случай се говори за чуждоезичен творец.

И това, че словото му се възприема с интерес, че за пръв път в стените на Софийския университет бе организирана изложба на негови картини и специално беше проведена вечер, на която подробно студентите се запознаха с характера на тази страна от таланта на украинския Кобзар, и това, че студентите сами пожелаха и подготвиха театрален спектакъл и представиха „Катерина“ може да се каже е свидетелство за истинско, сърдечно и с разбиране приемане на Шевченковото слово в стените на Софийския университет “Свети Климент Охридски”, чиято 125 годишнина тази година пък отбелязваме в България. И вероятно би трябвало все по-често да се замисляме над колизията „Шевченко и нашата съвременност“. Тя е многоаспектна и далеч нееднозначна. Шевченко не е само в миналото, но е и днес.

Библиография:

Велчев и др. 1948: Велчев, В., Веселинов, Г., Георгиев, Е., Русакиев, С., Унджиев, Ив. Български език и литература за шести клас на гимназиите, С., 1948.

Русакиев 1956: Русакиев, С. П.Р.Славейков и руската литература. С.,1956, с.198-218.

Русакиев 1961: Русакиев, С. Геният на Украйна. В: – сп. „Език и литература“, кн.1, 1961, с.23-44.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. С., 1964.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Роль Шевченка в развитии болгарской поэзии эпохи, предшествующей освобождению Болгарии. В: – кн.: Шевченко и мировая культура. М., 1964.

Терзийска 1961: Терзийска, Л. Поема „Сон“ у болгарському перекладі Д. Методієва. В: – сб.: Голос Шевченка лунає над світом. К., 1961, с.51-70.

Терзийска 1964: Терзийска, Л. Безсмъртен в паметта на народите. Във: – в.,„Студентска трибуна“, 17 март 1964.

Терзийска 1964 а: Терзийска, Л.Т.Г.Шевченко – живот и дейност. Във: – в. „Отечествен фронт“, 8 март 1964.

Терзийска 1969: Терзийска, Л. Т.Г.Шевченко. Във: – в.,„Родна реч“, 1969, №3.

Терзийска 1980: Терзийска, Л. По пътя на взаимното опознаване и обогатяване (Из българо-украинските литературни връзки). Във: – в. „Език и литература“, 1980, №6, с.70-82.

Терзийска 1988: Терзийска, Л. Проблеми на рецепцията на украинската литература в България през периода до Първата Световна война. В: – сб. „Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията.“, С., 1988.

Терзийска 1989: Терзийска, Л. Проникновение и восприятие Т.Г.Шевченко в Болгарии. В: – „Болгарская русистика“ 1989, №6, с.3-15.

Терзийска 1989 а: Терзийска, Л. Энциклопедичен справочник „Писатели на народите на СССР“, статья за Шевченко, С., 1989.

Терзийска 2006: Терзийска, Л. Човешките измерения в изобразителното изкуство на Т.Г.Шевченко. В: – сб. „Славистика и общество“, С., 2006.

Украинска класическа поезия 1959: Украинска класическа поезия, С., 1959, с.5-23.

Шишманов 1914: Шишманов, И. Юбилеят на Т.Шевченко 1814-1914. Във: – в. „Свободно мнение“ 1914, №10.

Шишманов 1965: Шишманов, И. Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождение. В – кн.: Шишманов И.Д. Избрани съчинения, т. 1, София, 1965.

Шишманов 1966: Шишманов, И.Тарас Шевченко. В – кн.: Шишманов И.Д. Избрани съчинения, т. 2, София, 1966.

Информация за автора:

Лидия Терзийска – д-р, доцент в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

Випускничка на Киевския университет „Тарас Шевченко“, специалност „Украинска филология“. Темата на дисертационния ѝ труд е „Българската тема в украинската литература след Втората световна война“.

Автор на множество статии, студии, изследвания, рецензии, доклади и други в областта на славистиката, украинистиката и русистиката. Преподава украински език като факултативен предмет от 1965 година, в университета също така тя води лекции по руска литература и език. От 1995 година чете лекции по „История и културни реалии на Украйна“, а от 1996 година по всички литературоведски специалности на студентите-украинисти. Доц. д-р Лидия Терзийска е основател и доайен на българската украинистика. Благодарение на нейните усилия през учебната 1996/ 1997 година факултетът по Славянски филологии обявява прием по специалността „Украинистика“. През 2002 година е избрана за ръководител на Катедрата по руска литература. През 1992 година тя основава Българската асоциация на украинистите, официален член на Международната асоциация на украинистите. Член е на Съюза на преводачите в България. Носителка на много отличия, медали и почетни знаци в България и Украйна.

РОЛЯТА НА ТВОРЧЕСТВОТО НА ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ПРОЦЕСА НА ПРЕПОДАВАНЕТО И УСВОЯВАНЕТО НА УКРАИНСКИЯ ЕЗИК КАТО ЧУЖД (ВЪЗ ОСНОВА В БЪЛГАРСКОЕЗИЧНАТА СТУДЕНТСКА АУДИТОРИЯ)

Олга Сорока

Анотация: У статті викладені спостереження автора щодо позитивного впливу творчості Т. Г. Шевченка на процес засвоєння української мови як іноземної студентами-україністами Софійського університету імені Климента Охридського.

Ключові слова: творчість Тараса Шевченка, українська мова, болгарські студенти-україністи.

Предизвикателството да включва произведенията на Тарас Шевченко в началото на елементарния курс по украински език се появи след като се запознах с полемиката относно въвеждането на произведения от класическата литература в началния етап от обучението. Голяма част от езиковедите, теоретиците, методистите и самите обучаващи са склонни да твърдят, че в началото на езиковото обучение класическите произведения са абсолютно излишни. Те смятат, че въвеждането им в учебния процес би могло да попречи на един студент-чужденец да се ориентира в материала, че ценностите на другата епоха биха могли да бъдат непривични за него, което би могло да доведе до загуба на интереса към изучаването на езика изобщо. Друг фактор, който се излага в подкрепа на тази теория е, че езикът претърпява много промени, а пък класическите произведения пазят старите, а не сегашните правила за правопис, падежни форми и др., което би могло да обърка студентите в усвояването на съвременните граматични форми и т.н.

Не по-малка част от учените отстояват противоположна теза – те са „за“ наличието на класически произведения, дори настояват за тяхното наизустяване или за включването им в най-различни видове упражнения. Защитниците на тази теза се мотивират с това, че класиката трябва да се познава, тъй като разширява кръгозора. Те изтъкват също така, че класическите произведения са носител на народния дух и точно те може да грабнат и да запалят интереса на студентите, и да ги подтикнат към по-нататъшни изследвания, да ги накарат сами да се задълбочат в тематиката, да потърсят разликите и приликите на определени форми и т.н. Дискусиите в тази област са безкрайни и всяка от страните има свои основания да бъде смятана за права.

Тези накратко изложени разногласия ме накараха да насоча вниманието си към въпроса как украинската класическа литература би повлияла и би допринесла за по-доброто и по-ефективно усвояване на украинския език в българскоезичната аудитория, пред която се изправих преди пет години. Неслучайно изборът ми падна върху творчеството на Т. Шевченко, защото той е особен вид творец, попил в себе си „украинскостта“ в най-широкия смисъл на думата.

Първо, творчеството на Т. Шевченко е точка на пресичане – златното сечение на всички белези на украинското. В неговите произведения е вплетено историческото минало на украинския народ, отразена е картината на света, в която живял и продължава да живее украинецът, разкрито е специфичното възприемане на този свят. Културата, природата, песните, вярата, отношенията между хората и народите, хуморът – всичко може да бъде открито в неговите стихове. Творчеството на Шевченко говори с езика на народа, шлифован с мислите на Пророка. Той описва пораженията и победите, възходите и паденията, белите и черните дни от украинската история от векове насам, в мелодия на поезията му се откриват радостите и болките на обикновения човек, в неговите изказвания живее украинският дух и смисълът на съществуването и оцеляването на народа в трудни моменти от неговата историята.

Второ, Тарас Шевченко е личност многопластова, гениален човек, безумно влюбен в своята земя и в народа си, човек, който е успял с невероятна бързина да развие еднакво добре няколко свои таланта и да се представи по най-добрия начин в няколко вида изкуство – в поезията, която го прави световноизвестен; в изобразителното изкуство, което го поставя редом със световните художници и в музиката с музикалността на неговите произведения, което го прави любимец на народа, а стихотворенията му са толкова обичани от хората и мелодични, че стават народни песни, защото хората дори не се досещат за авторството им.

Трето, творчеството на Т. Шевченко е уникално с това, че е триизмерно. То еднакво силно може да въздейства и да впечатли този, който чете, слуша или гледа неговите произведения по три начина – чрез думата, рисунката и мелодията. Шевченковата поезия всъщност представлява рисунки с думи, които са мелодични до такава степен, че се превръщат в песни. Подобни примери са безброй.

Първите произведения, които предложих на студентите, бяха точно такива поетично-мелодични рисунки. Разбира се, в началото преводът е задължителен, хубаво е текстът на произведението да се подава и на двата езика, което много улеснява работата по превода в процеса на преподаването. Следенето на текста на родния за студента език води до

липсата на дискомфорт, защото той слуша оригинала и вижда превода, разбира и възприема за какво става въпрос.

Сред използваните произведения бяха откъси от поемите на Т. Шевченко: „Слънцето залязва...“, „Звезда моя вечернице“, „Топола“, „Градинка вишнева край къщи“, „Цъфнала е в долината червена калина“, „Настана пролет“, „Съмва...“ и тази редица може да продължи. Специално от тези произведения се опитахме да направим една поетическа рисунка, в която видяхме залеза на слънцето, вечерята на семейството във вишневата градинка, изгряването на вечерницата, докоснахме се до цъфналата калина, почувствахме вятъра, усетихме миризмата на пролетта и посрещнахме изгрева в компанията на пеещия славеи. За част от стиховете разучихме мелодиите и ги научихме като песни, което улесни наизустяването и запаметяването на текста.

После работихме и с репродукциите на картини на Т. Шевченко, които бяха предизвикателството да се припомнят научените нови думи, техните форми, словосъчетания, изрази и дори изречения, да се подреди най-примитивното изказване, което да не е извън, а да е вътре в средата и едновременно с това да е актуално.

Още едно голямо предизвикателство-експеримент за мен беше постановката на поемата „Катерина“, която е доста сложно произведение за студентите от първи курс, но то беше избрано по тяхната идея. Само след няколко прочита и две репетиции заедно научихме поемата наизуст. Част от поемата също е музицирана, но ние използвахме в постановката българската народна песен „Катерино моме“, която се вписа много добре в постановката, а също така направихме малка изложба от картините по мотивите на творбите на Тарас Шевченко, сред които беше и Катерина – една от най-известните и разпознавани в света картини на Т. Шевченко – „Катерина“.

Резултатите от експериментите бяха доста впечатляващи. Разбрах, че по-такъв начин подбран и подаден материал много подпомага овладяването на езика на елементарно ниво и внася в този процес лекота, въодушевление, ентусиазъм, освободеност, дори приказност, а това води до по-лесно усвояване на фонетичните правила по един непринуден начин. В процеса на четене и анализ се усвоява мелодията на езика, по-лесно се подреждат познатите и непознатите звукове в думи, по-ясно се усеща колко „широки“ и отворени са украинските гласни, колко звучни са съгласните. Мелодичността на текстовете дава възможност да се улесни произнасянето на отделните проблемни звуци и по-нататъшното свикване с тяхното звучене в процеса на четенето, говоренето и т.н. Песента подпомага за усещането, запаметяването и като крайна цел усвояването на ударението, логическото ударение, интонационната цялост на изказа. Един вид се създава езикова среда,

която се повтаря и дава отговори на много въпроси. Доказателство за това е, че студентите сами правят такива изводи или заключения и споделят, че едната си фраза или дума помнят точно от стихотворенията.

Проследяването на текста на украински и български език същевременно, подсилва възможността да се запомни правописа на думата, да се сравни думата с българската и да се запомни приликата и разликата в правописа.

От граматическата гледна точка се упражняват повтарящите се падежни форми в готови конструкции с ясна семантика, което дава възможност да се автоматизира употребата на падежните форми. Запаметяването на текста често дава възможност да се свикне със словореда и това също е от изключителна важност.

Това са само част от нещата, които могат да се усвоят в първите часове по украински език чрез произведения от украинската класическа литература. Нещо повече, творчеството на Тарас Шевченко не е загубило своята актуалност, напротив то е актуално като никога и последните събития доказват неговото ново поредно възкресяване.

Всички тези факти, моите наблюдения, наблюденията на колегите, споделянията на студентите, техните писмени и контролни работи и устните навици на общуване ми позволява да твърдя, че класическите произведения от творчеството на Т. Г. Шевченко в българскоезичната среда допринасят за по-добро и по-лесно усвояване на украински език на всички езикови нива.

Библиография:

Шевченко Т. Кобзар /Превел от украински Д.Методиев/. София: Народна култура, 1975., 576.

Информация за автора: Олга Сорока е славист, българист, украинист, автор на научните статии в областта на лексикологията, историята на славистиката, методиката на преподаване. Завършила е славистика в Лвовския национален университет „Иван Франко“, специалност български език и литература, украински език и литература, превод. Преподавател по български език и литература в Лвовския национален университет „Иван Франко“. От 2009 година е лектор по украински език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

E-mail: solha@i.ua

РОЛЯТА НА ТВОРЕЦА В ИЗГРАЖДАНЕТО НА КНИЖОВНИЯ ЕЗИК:

П. Р. СЛАВЕЙКОВ И Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Албена Стаменова

Анотация: Статия присвячена на анализ особенностите на употребата на лексични и фразеологични средства в творчествата на българския поет, публицист, писател, преводач и фолклорист П. Р. Славейков и украинския поет Т. Г. Шевченко. Определят се някои общи и особености в тяхната творческа практика. Подчертано е определящото влияние на двамата творци на развитието на българския и украинския литературен език.

Ключови думи: Петко Славейков, Тарас Шевченко, влияние, литературен език, лексика, фразеология

Настоящата статия ще се опита да очертае някои основни приноси на двамата творци в българския и украинския национален литературен език – П. Р. Славейков (1827-1895) и Т. Г. Шевченко (1814-1861) – в развитието на книжовния език на своя народ. Сравнението между тях е избрано неслучайно. Преди всичко то е оправдано от гледна точка на хронологията. 40-те години на XIX век са началото на творческата и обществена активност и при двамата, въпреки че разликата във възрастта им, макар да не е значителна, изиграва своята роля. Когато съвсем младият Славейков през 1843 година стъпва на обществената и литературната сцена в България, Шевченко вече е удивил културната общественост в Русия с мощта на своята поетическа дарба, а когато Украйна се прощава със своя велик син, Петко Славейков навлиза в своята творческа зрялост, на която предстои да даде най-добрите си плодове. Все пак известното разминаване в периодите на активност не може да засенчи факта на огромно влияние от страна на всеки от тях върху развитието на литературата и езиковите нормотворчески процеси.

Културният и общественно-политически контекст в двете страни, в който се развиват и изживяват тези две дарования, при всичките си разлики, показва и значителни сходства. И украинският, и българският език се развиват в условия на липса на собствена държавност на народа, който го говори, на възпрепятстване на нормалното развитие на просветното дело, науката, публицистиката, литературата и обществото като цяло. И украинският, и българският книжовен език едва-що са положили своето развитие на народна основа и правят първите си стъпки по пътя на обогатяването и развиването на изразните си възможности, на изживяването на художествения си потенциал на всички нива, на

нормализация и стилова диференциация. Впечатляващо е също така, че и двамата творци нямат достатъчно влиятелни и съизмерими със своя талант предшественици в литературата (особено съществено и видимо е това при Славейков), което прави техния принос толкова по-значим.

Всички тези обстоятелства ни дават основания да потърсим паралели между приноса на всеки от тях за развитието на книжовния език на своя народ. Литературното наследство на двамата творци е изследвано многостранно и задълбочено. Тук ще съсредоточим вниманието си върху лексикалната и фразеологичната страна на езика им.

Петко Славейков е поет, публицист, фолклорист, учител, преводач, активен и авторитетен политически деец в следосвобожденска България. Творчеството му е богато и разностранно както по жанр, така и по тематика, като приносът му към развитието на новия български книжовен език (НБКЕ) е най-значителен за усъвършенстването на публицистичния, художествения и поетичния стил.

Едва 16-годишен, Славейков се отдава на просветителска и общественическа дейност. Двете десетилетия на всеотдаен учителски труд го обогатяват с познания за родния му език, за народното творчество, за културното и политическото положение на народа. През 1864 година, вече познат с литературната и публицистичната си дейност, завоювал авторитет сред просветените обществени слоеве, той се установява в Цариград. Следва десетилетие на напрегнат и плодотворен труд на полето на журналистиката, литературата, превода, обществената дейност. След Освобождението на България до смъртта си Славейков се изявява като политик и журналист и един от строителите на нова България.

Цариградският период е най-блестящият в обществената, журналистическата и литературната дейност на Петко Славейков. Той издава изключително популярните вестници „Гайда“ (1863-1867) и „Македония“ (1866-1872), първите два вестника за жени, четири хумористични издания и едно списание. Превежда и адаптира на български разкази, романи, дидактически произведения, пише статии за своите и други вестници, твори поезия, събира български народни умотворения и фолклор. Тук той извършва и превода на Новия завет заедно с евангелиста Христодул Сичан-Николов по поръчка на Американското библийско дружество.

Творческата му енергия е неизчерпаема, той е една от водещите фигури в обществения и книжовния живот на България през третата четвърт на XIX в. По това време вече са отшумели полемиките около основата на НБКЕ, дискутира се въпросът за

диалектната му основа. Възгледите и практиката на книжовниците не са еднородни и в тези условия приносът на Славейков в утвърждаването, обогатяването и развиването на НБКЕ е огромен. Макар без да има високо образование и филологическа подготовка, той взема становища и влияе върху книжовноезиковите процеси чрез своята активна творческа практика, в която съчетава отлично познаване на българския език, поетически талант, аналитичен усет и критически вкус.

Историците на книжовния език изтъкват, че „възгледите му... в съзвучие с други подобни виждания на неговите съвременници създават основата на предосвободенската ни национальноезикова доктрина“ (Иванова 2012: 297). Преди всичко като основна характеристика на Славейковия език се изтъква неговата *народност*, което едновременно се изразява в две насоки. Едната насока е на уважение към традициите и използването на най-доброто и приложимото от тях. Според него българският език „трябва да се завърне при началото си, където е добре уварден“, тоест той трябва да наследи богатствата на старобългарската и църковнославянската традиция. Втората насока е отчитането на непрестанното развитие на езика, което той уважава и не желае да го сковава в остарели правила – „ний трябва да приближаваме нашия български език към живия изговор на народа“ (цит. по Иванова 2012: 297). Гледната си точка върху необходимостта книжовният език да се гради на съвременна народна основа Славейков изразява така: „Обущата на бащата не мога всякога да са и на сина. Езикът не е нещо изляно в калъп... не е мъртво вещество непроменимо, той е един жив организъм, който непрестанно се изменя, преобразява и развива...“ (цит. по ИБКЕ 1989: 135). Също така той е убеден, че книжовните творци трябва да обогатяват, обработват и усъвършенстват книжовния език, без обаче да накърняват неговата национална специфика. Към неговите изразни средства трябва да бъдат привлечени богатствата на повече народни говори, за да може езикът да подпомага единството на своите носители. Българският книжовен език и неговата граматика трябва да станат първостепенен по важност учебен предмет. Правописът трябва да демократизира езика, а не да създава изкуствени трудности при овладяването му (ИБКЕ 1989: 135-136, Иванова 2012: 296-300, Попов 1983: 23-24).

Книжовната практика на Петко Славейков най-пълно изразява възгледите му. Като цяло тя е демократична и затвърждава образците, които с времето залягат в общобългарската норма. В областта на лексикалната система и словоупотреба приносът му е безспорен. Той допринася за активизирането и закрепването в езика на думи от различен произход, като особено забележимо е това по отношение на църковнославянските, руските и западноевропейските думи.

Като наследство, като писмена и културна традиция църковнославянският език оставя дълбок отпечатък върху творчеството на българските дейци от епохата на Възраждането и завещава на общонационалния български език значителен лексикален пласт. Това са думи, отнасящи се предимно до абстрактни, библейски, църковни, нравствено-религиозни и други понятия от високата културна сфера. Славейков е вещ познавач на старата културна езикова традиция, което личи както от църковнославянското влияние върху ранното му творчество, така и от високото качество на превода на Новия завет, който той извършва през втората половина на 60-те години на XIX век. Чрез неговото творчество в българския език се утвърждават редица книжовни думи от старобългарски и църковнославянски произход, които авторът осъзнава като български и съзнателно и с убеждение употребява, при това като обикновен лексикален материал, без стилистични и експресивни функции. Така се потвърждава фактът на естественото и отдавнашно битуване на тези думи в българската езикова среда и се задълбочава тяхното интегриране в лексикалната система на езика. Такива думи са например: *прелюбезен, гонение, имение, блаженство, съкровище, просвещение, угнетение, блажен, суета, тление, беда, невежество, познание, щастие, възпитание, достойнство* и др. (ИБКЕ 1989: 137, Попов 1983: 33 – 50, Иванова 2012: 326 – 345).

П. Р. Славейков не е руски възпитаник, но руската литература играе решаваща роля в оформянето му като творец. Изучавайки самостоятелно руски език, той го овладява в дълбочина. Чрез неговото творчество в българския език се утвърждават много руски думи в контекста на общото руско езиково влияние върху българския през този период като съставна част от процеса на интелектуализация и разширяване на обществените и културните му функции. При това той се ръководи от принципа заетата дума да е еднокоренна с дума от българския език и да няма пълно съответствие по значение. Около 500 руски думи, въведени от него, и днес са общоупотребими в българския език. Такива са например: *бездействие, верност, влияние, доблест, дружество; безобразен, положителен, отрицателен, завиден, зловец; възприемам, изобличавам, обучавам, тълкувам* и др. Славейков допринася за възстановяването по руски образец на категориите на сегашното деятелно и сегашното страдателно причастие: *отнасящ се, цветущ, необорим, нетъртим* и др. (Попов 1983: 50-66, ИБКЕ 1989: 137).

Не по-малко съществени са лексикалните интернационализми, които се утвърждават в езика ни под влияние на Славейковата публицистика. Някои от тях проникват чрез руски език, напр. *литература, театър, характер, критика, карикатура, принцип, оригиналност, библиография, басня, анекдот, символ* и др., редица термини от точните

науки: *физика, газове, кислород, атмосфера* и др. С посредничеството на руския широко разпространение получават имена с наставка *-изъм*. Други са заети от съответните езици, напр. *банкрутиране, полирам, декларация, център, колония, имунитет, специфичен, конференция, привилегия, вандализъм, инкогнито, опозиция, вариация, либерализъм, консерватизъм, социализъм* и мн. др. (Попов 1983: 64-78, ИБКЕ 1989: 137).

Освен за обогатяването на речника на БКЕ, Петко Славейков допринася и за развитието и обогатяването на фразеологичната му система. Един от основните му източници е народната устна словесност – фразеологични съчетания, пословици и сентенции. Употребата им придава живост и колоритност на речта му. Ето някои примери: *хвърли въдицата, оживяло на сърцето, умира от смях, тръпки ни побиват, нищо и никакви разисквания, плета си кошницата* и др. Той обогатява и обществено-публицистичната и книжовна фразеология със съчетания като: *политическа зрелост, поддържам обвинението, разпалени съперници, равенство на гражданите, свобода на словото, народни представители, добра воля, обществено мнение, историческо призвание, неоправима щета, последна фаза, другари по оръжие, междуособни борби, любовни похождения, в този смисъл, историческа катастрофа, духът на новото време* и мн. др. (ИБКЕ 1989: 138, Попов 1983: 84-90). Днес тези фразеологизми са неразделна част от ежедневието на културния българин.

При Славейков общественикът и литераторът вървят ръка за ръка. Сред обширното му литературно дело поезията заема централно място и именно с нея той си завоюва почетно място в историята на българската литература. Тя впечатлява със своето разнообразие както на тематика, така и на форми и стих. Забележително при него е, че той на практика няма предшественици в българската литература. В средата на 40-те г. на XIX в., когато той стъпва на литературната сцена, българската поезия едва прохожда. „Доколкото може да се говори за художествени творби до тоя период, това са някои твърде несръчни опити за стихотворения или произведения с черковно съдържание“ (ИБЛ II: 288). При липсата на възможност да се учи от големи образци в българската лична поезия, поетът насочва погледа си към българската народна поезия и в творчеството му зазвучава мелодиката на вариации на народната поетична реч. Като първи „книжовен“ и „литературен“ поет, той предвещава залеза на народопоетическата традиция, като я трансформира в нов тип поезия, която в по-голяма степен съответства на изискванията на националното ни развитие в новото време. Чрез неговата поезия се извършва преходът от присъщото на народната поезия силабическо стихосложение и се утвърждава силаботоническото и фактически в нея може да се проследи формирането на поетическия стил в ИБКЕ (ИБЛ II: 308 и сл., Русинов 1980: 203-

207).

Тематичното и жанрово разнообразие в поезията на Славейков е впечатляващо: от любовна лирика, елегии, стихове за природата през патриотични стихове, басни, сатира, епиграми до поеми, драматични произведения, стихове за деца. Не трябва да оставяме без внимание и неговото преводаческо творчество. Мимоходом ще споменем, че П. Р. Славейков е един от първите преводачи на Т. Шевченко на български език. Връзката му с народната поезия се изразява по две линии. Преди всичко той е закърмен с нея, възпитан е в нейния дух, познава я отблизо и я чувства близка. Освен това като фолклорист и събирач на народни умотворения той придобива много широк поглед върху народното творчество и развива безпогрешен вкус към естетическата стойност на фолклора.

Пряк израз на близостта на Славейковата поетична реч с езика на устната поезия е нейната простота, изразителност, живост и неподправеност. Тя засвидетелства безсъюзно свързване, синтактичен паралелизъм, повторения, характерни за народната поезия. В поезията на Славейков народният синтаксис получава значителна книжовна обработка, широко са представени обособените части. В нея рядко се срещат архаизми, а народните и книжовните елементи са органично споени (ИБЛ II: 332-347, Русинов 1980: 203-207).

Т.Г. Шевченко е украински поет, прозаик, художник, етнограф. В литературното му наследство централно място заема поезията и то е смятано за основа на съвременната украинска литература и в много отношения на съвременния украинския книжовен език. Творчеството му преминава през няколко основни периода, които се характеризират с различни особености на тематиката и езиковите средства. Първият, ранният период, през който се появява знаменитият сборник „Кобзар“, се характеризира със съчетаване на романтизъм и реализъм. Вторият период, наричан „Трите години“ (1843-1847 допреди арестуването му) е продуктивен, творческите му възгледи и художествената му система еволюират, тогава се появяват остро сатирични произведения със социална насоченост. През 1847 година той е арестуван заради членството си в тайното Кирило-Методиевско дружество и е заточен на военна служба в Оренбург без правото да пише и рисува. Третият период традиционно е наричан „Периодът на заточението“, когато условията за творчество са изключително неблагоприятни и трудни. Неслучайно през тези години поетът още повече се задълбочава в библейската тематика, изказът му става алегоричен, езоповски, лириката му е наситена с размисли за бъдещ справедлив обществен ред. Последният период обхваща годините от завръщането му от заточението до смъртта му през

1861 година, през който идейната насоченост на творчеството му продължава да е подчинена на идеята за национално и социално пробуждане на украинския народ.

Езикът на Шевченко е разглеждан в различни аспекти, но като цяло се изтъкват следните негови основни характеристики: 1. **Народност**, проявяваща се в дълбоката и неразривна връзка с живите народни говорни извори, в дълбочинното познаване на народния живот; 2. **Емоционална наситеност**; 3. **Многоостранност и богатство** на лексиката, разгърнатата фразеология; 4. **Простота и яснота** на изказа; 5. **Епично-разговорен характер** – използване на обръщения, въпроси, вмъкнати изрази, типични за народния език, диалогична реч. Тези основни негови особености са споени в органично цяло, което превръща езика на поета в основа на съвременния украински книжовен език (Курс 1958: 211-212).

От гледна точка на съдържателността се обособяват няколко тематични кръга: 1. **Производствено-професионална лексика**, свързана основно с дейностите от селския бит и трудов делник, напр. *отара, тесляр, струг, тесла, обоз, човен, байдак, щогла* и др.; 2. **Терминология** от различни области на живота, напр. *поема, проза, поет, чума, проказа, сторож, студент, банкір, князь* и др. Използването на тези два типа лексика не е основна черта на Шевченковото творчество, но в него тя е значително по-широко застъпена, отколкото в произведенията на негови съвременници и предшественици; 3. **Обществено-политическа лексика**: *цар, пан, кат, шинок, шинкар, наймит, невольник, раб, воля, неволя, доля, недоля, горе, лихо, мука, правда, слава* и мн. др. Нерядко дори общоупотребими, обикновено конкретни думи придобиват обобщаващо-абстрактно обществено-политическо звучене, напр. „*У чужому краю Не шукайте, не питайте того, що немає І на небі, а не тільки На чужому полі*“ и мн. др.; 4. **Абстрактна лексика** за означаване на чувства, състояния, морални и физически качества, напр. *надія, скорбь, печаль, краса, серце, мудрість, любов* и др.; 5. **Историческа лексика**, характеризираща основно военния живот и различни страни от хетманската власт, напр. *булава, бунчук, клейноди, козацтво, козацька громада, полковник* и др.; 6. **Диалектна лексика**, която у Шевченко е твърде ограничена по количество. Преди всичко е дискуссионно определянето на дадена дума като диалектна или пък отнасяща се към просторечието или битовата лексика например. Преди всичко такива думи поетът употребява в речта на персонажи или при стилизиране в духа на народния език.; 7. **Руски думи**. Като цяло използването на русизми на оня етап от развитието и състоянието на украинския книжовен език е разбираемо и оправдано. Впечатляващо е, че при обяснимото силно влияние на руския език върху формирането му като творец, в поезията си Шевченко употребява незначителен брой руски думи, при това винаги стилистично мотивирано. Това

става при предаването на речта на персонажи-руснаци или пък за иронизиране, срещат се и някои употребими и днес разговорни думи, напр. *письмо, минутка, обручатись, против* и някои други; 8. **Чужди думи и интернационализми.** Т. Шевченко допринася за интегрирането в речниковия състав на формирания се украински книжовен език на такава лексика, която той употребява при назоваване на различни обществени явления, градове, реки, исторически личности, митологични същества, държавни институции, социални отношения, поетико-терминологична лексика и др., напр. *султан, король, шляхта, барон, герцог, герцогиня, патриції, плебеї, галера, гарем, кумир, оргія, сакля, аул, чурек, шашилик, елегія, епопея, епілог* и др.; 9. **Религиозно-култова лексика.** Употребяването ѝ, от една страна, е обусловено от широката ѝ употреба в ежедневиия живот, проникнат от мирогледа и практиката на християнската религия. От друга страна в творчеството на поета такава тематична група е напълно естествена от гледна точка на емоционалния и моралния патос на творбите му. Този патос, вложен в обръщане към най-висшата морална справедливост, често има иронична и изобличителна насоченост. Например: „*Храми, каплиці і ікони, І ставники, і мірри дим, І перед образом твоїм Неутомленніє поклони*“ и др. Изразяващите годишни времена и църковни празници понятия се интегрират с битовата лексика: „*Удовиця у м'ясниці сина привела*“, „*До зеленої неділі в байраках білили Сніги білі*“, „*А в петрівку і спасівку...*“. 10. Близка до предходната тематична група са **църковнославянизмите**, които поетът съзнателно използва със стилистична цел. Броят им нараства през критичните му и революционно настроени творби към тези със социална и библейско-религиозна тематика и се оформя творческото им и разнопланово използване.

Употребата им може да се разграничи в два плана. Първият от тях, по-рядко представеният, е **дословното пресъздаване** на църковнославянските текстове, съзвучни с неговата идея, например като епиграфи към негови творби, напр. „*Дух истини, егоже мир не может прияти, яко не видит его, ниже знает его*“ (Иоан 14:17). По-често у Шевченко обаче е **творческото пресъздаване** на религиозните текстове и въвеждането на отделни църковнославянизми или цели изречения в основния украински текст. Тук се откроява употребата им в две посоки – позитивна и негативна. В първия случай църковнославянизмите се използват за придаване на тържественост и подчертаване на положителни постъпки или природни картини, напр. „*Во Іудеї не було – Промовив гость, – того ніколи, Що нині узриться! Равві! Равві великого глаголи, На ниві сіються новій! І виростуть, і пожнемо, І в житницю соберемо Зерно святеє. Я месію Іду народу возвістити*“. Във втория случай те се използват за задълбочаване на отрицателни характеристики, за създаване на ирония, сарказъм, за подсилване на гнева, напр. „*Пребезумний в серці скаже,*

Що бога немає, В беззаконії мерзіє, Не творить благая. А бог дивиться, чи є ще *Взискающий* бога“; „І *всує* *господа тлаголи*, І *всує* плачється земля“. Особено силно е художественото въздействие в случаите на непосредствено съединяване на високите по стил църковнославянизми с обикновената, дори ругателна украинска лексика, както в случаи като: „І од глибокої тюрми Та до високого *престола* – Усі ми в золоті і голі“; „*Восплач, пророче*, сыне божий, І о князях, І о вельможах, І о царях отих. І *рци*: Нащо та сука, ваша мати, Зо львами кліщилась, щенята? І добувала вас, лихих?“ (Курс 1958: 215-224; примерите са цитирани също по това издание).

Със съзнателната и високохудожествена употреба на църковнославянска лексика в творчеството си, Тарас Шевченко я утвърждава като неразделна част от културния лексикален пласт на украинския език. Старобългарският в основата си църковнославянски език векове наред е лежал в основата на езика на високата култура, религията и науката в украинските земи. Независимо от различията в пътищата на развитие на украинския и руския книжовен език (където църковнославянизмите са значително повече), те са органично присъщи на културния фонд и на украинския език. Лексикалните църковнославянизми в творчеството на великия поет трябва да се възприемат не като руско езиково влияние, а като творческо интегриране на езиковото културно наследство в корпуса на съграждащия се украински книжовен език, като вплитане на осветената от вековете традиция в народната стихия, върху която той се основава. По този начин той легитимира украинския език на голямата сцената на литературата и демонстрира по силно въздействащ начин неговия художествен потенциал.

Дълбоката народност на Шевченковия език се проявява и в широкото използване на разнородна народна фразеология, включително пословици и поговорки. При него тя е представена значително по-ограничено, отколкото при неговия предшественик Котляревски, но е много по-разнообразна и уместно и органично използвана.

Най-широко у него са представени различни емоционални изрази като *ото то й то, та й годі, та й те сказать, нігде правди діть*. Нерядко такива съчетания се доближават до глаголни императиви и изпълняват ролята на казано в изречението: „А *пек тобі*, забув, дурню, що смерт за плечима“, „Шукаю бога, а нахожу *Таке, що цур йому й сказать*“ и др. Също така често се срещат идиоматични изрази, характеризиращи различни състояния на човека или поведението му, които служат за образно обозначаване на явлението, а също и такива със социално заострени характеристики на описваното, напр. „Щоб дома *байдаків не бив*“, „...мовчки *чухали чуби*“, „в *дурні й убрався*“, „Петра на волю *одпустили*...“, „А хлопців в *москалі забрали*...“, „І знову в люде довелось *Проситись в найми*!“ и др.

Значителна група в творчеството на Шевченко са съчетанията със смисъл на сравнение, които поради широката им и честа употреба в народното творчество са придобили смисъла на постоянни характеристики на качества или явления. В преобладаващия случай това са сравнения с качества на животни в положителен или отрицателен смисъл, напр. „*понадувалось, як індики*“, „*мов ласочка крадеться*“, „*мов пси гризуться*“, „*зашіпили, мов гадюки*“ и др. Редица сполучливи характеристики на социални ситуации, направени от твореца, се превръщат в „крилати изрази“ в украинския език, напр. „*Учитесь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь*“, „*Де нема святої волі, Не буде там добра ніколи*“ и др. (Курс 1958: 229-231).

Шевченковият език представлява хармонична смесица от разнородни и разнотилови елементи. Чрез творчеството си поетът утвърждава във формацията се нов украински книжовен език широк спектър лексикални средства от народната говорна стихия и от високия религиозно-философски стил. Съчетавайки ги, той ги подчинява на нов в сравнение с предшествениците му емоционален и идеен патос, на нови творчески и естетически методи и така предизвиква естетическа преоценка на словесните изрази възможности на художествения език. Чрез своята емоционална и могъща въздействаща поезия творецът дава мощен тласък на развитието на поетичния стил. Освен това обаче тя изиграва обществено-естетическа роля, сравнима с ролята на езика на прозата в западноевропейския или руския културен контекст, а именно – тя синтезира „и поетични, и риторични, тоест агитационно-убеждаващи, публицистични, делови, научно-теоретични и други функции“ (Виноградов 1962: 15, цит. по Співвідношення 1963: 29). Като започва да изразява политически, философски, културни и др. понятия със средствата на украинския език, творчеството му се превръща в идейна и естетическа основа и в тласък за развитието на публицистичния, научния и ораторския стил. Фактически творчество на поета поставя началото на функционално-стилистичното разслоение на украинския книжовен език. Той окончателно скъсва със старата традиционна подялба на висок, среден и нисък стил с регламентираните за него изразни модели и средства (Співвідношення 1963: 28-39).

Може да се каже, че богатият лексикон на Тарас Шевченко представлява основата на речниковия състав на украинския език. Езикът на великия поет още през XIX век придобива голям авторитет, което обуславя и неговото широко лексикографско представяне от „Малорусько-німецький словар“ на Е. Желехивски и С. Недилин (1886), през „Словар української мови“ под ред. на Б. Гринченко (1907-1909) до единайсеттомния „Словник української мови“ (1970-1980). В последния от тях, най-подробния и пълно представящ словесното богатство на украинския език, 86% от употребяваната от поета лексика е

включена като нормативна (9458 единици), което представлява 7% от общия лексикален състав на езика, представен в СУМ (Січкав 2003).

От направения преглед се налагат някои изводи.

И двамата творци имат мощно и дълготрайно влияние върху развитието на книжовния език на своите народи. Творческият път на П. Р. Славейков е по-продължителен и дава по-голяма възможност за пълноценна изява в различни сфери – от литературната до политическата. Неговата литературна продукция, при цялата ѝ разностранност, се очертава в две основни насоки – на поезията и на публицистиката. Публицистът, общественикът и поетът в творческата личност на Славейков са неразривно свързани и се допълват. Затова и основните посоки на влияние върху книжовния език са в сферата на поетичния и публицистичния стил, без, разбира се, да се пренебрегва и художествено-белетристичният.

При Тарас Шевченко основна насока на изява е поетичната, макар със своето новаторство и мощно художествено въздействие тя да става основа за развитие на други стилове като публицистичния и ораторския. Без специално да се изявява в областта на публицистиката, творецът я включва органично в своята поезия чрез идейната и емоционална насоченост и художествена реализация на поетичните си творби. На това се и дължат някои от основните разлики в художествения език на двамата дейци.

Без да са теоретици на езика, и двамата са много последователни във въплъщаването в творчеството си на своите виждания за същността и насоките на развитието на езика, които се изразяват в развиването му в демократична насока и в новаторско и творческо сплитане на елементи от живия народен език с елементи от старата книжовна традиция. Все пак Славейков, като журналист с богата практика, е по-експлицитен в изразяването им.

И двамата автори на лексикално ниво демонстрират изключително богатство. По отношение на културната лексика, представена от интернационализмите и църковнославянизмите, те имат заслуга за интегрирането им в системата на книжовния език. Специално във връзка с последните трябва да се отбележи творческата им употреба, като се утвърждава статутът им на неразделна част от културната история на езика. При двамата автори се забелязва известна разлика в използването им, проявяваща се в по-скоро стилистично неутралната им употреба от Славейков в номинативна функция и много често емоционалната, силно стилистично маркирана в положителен или отрицателен емоционален смисъл употреба от Шевченко. В публицистиката на Славейков се наблюдава употреба на русизми в качеството им на заемки за обозначаване на понятия от културната сфера.

Шевченко избягва употребата на руски думи. Този факт е обясним освен с личните му предпочитания и богат лексикален запас, и с това, че той не разработва обществена и политическа тематика по начина, по който прави това един публицист. Така че в този случай не става дума за богатство на езика и лични нагласи при двамата автори, а по-скоро за различия в културния контекст, в стила, тематиката и проблематиката на произведенията им и в творческите задачи, които си поставя всеки от тях.

Пак в рамките на тематично-стиловата специфика на творчеството им се проявяват и разликите в сферата на фразеологията. При Шевченко тя е изключително народна фразеология с оценъчен или сравнителен характер. Славейков обогатява книжовния език освен с фразеология от областта на устната народна словесност, и със словосъчетания и изрази от обществено-политическата сфера, с които той борави като журналист. С течение на времето такива словосъчетания се фразеологизират в езика и днес са естествена и неотделима част от културния лексикон.

Разгледано в сравнителен план, творчеството на двамата колоси на украинската и българската литература – Т. Г. Шевченко и П. Р. Славейков – показва съществени общи черти. Те се изразяват преди всичко в съчетаването на дълбока народност и интелектуалност, на традицията и новаторския подход. Направеният преглед ни убеждава в могъщото въздействие на тези творчески личности върху процесите на обогатяване, интелектуализация и стилова диференциация на книжовните езици до степен то да зададе основните естетически насоки на развитието им и да залегне като крайъгълен камък във формирането им.

Използвана литература:

Виноградов 1962: Виноградов, В. Поэтика и ее отношение к лингвистике и теории литературы – В: Вопросы языкознания, 1962, № 5.

ИБКЕ 1989: Жерев, Ст., Станков, В., Цойнска, Р. История на българския книжовен език. Учебник за XI и XII клас на националното средно училище по култура. С., 1989.

ИБЛ II: История на българската литература в 4 тома. Т. 2 – Литература на възраждането. С., 1966.

Иванова 2012: Иванова, Д. История на новобългарския книжовен език. Лекционен курс. Пловдив, 2012.

Курс 1958: Курс історії української літературної мови. Т. 1 – Дожовтневий період. За ред. академіка І. К. Білодіда. К., 1958.

Попов 1983: Попов, К. Езикът на Петко Славейков. Лексика и фразеология. С., 1983.

Русинов 1980: Русинов, Р. Учебник по история на новобългарския книжовен език. С., 1980

Січкарь 2003: Січкарь, С. А. Ідіолект Тараса Шевченка і сучасні мовні норми. Автореферат

дис. канд. філол. наук. КНУ ім. Т. Шевченка, Інститут філології. К., 2003.

Співвідношення 1963: Білодід, І. К., Їжакевич, Г. П., Франко, З. Т. Співвідношення стилів української літературної мови в порівнянні з іншими східнослов'янськими в період творення національних літературних мов. Доповіді радянської делегації. V міжнародний з'їзд славистів, Софія, вересень 1963 р. К.

Информация за автора:

Албена Стаменова – доцент д-р

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Катедра по Славянско езикознание

бул. „Цар Освободител“ 15, София, 1504

E-mail: albena_stamencva@abv.bg

ТАРАС ШЕВЧЕНКО И ПРЕВОДИТЕ МУ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Райна Камберова

Анотация: Статия присвячена историята на рецепцията поетичната творчестост на Тараса Григоровича Шевченка в България. В хронологичен порядък разглеждат се всички български преводачи на творбите на украинския поет, а също проследено е историята на техните преводи.

Ключови думи: Шевченко, творби, превод, украински език, български език.

Когато излиза „Кобзар“ през 1840 година, българският народ все още се намира под турско робство, а идеята за национално освобождение дори още не има смелостта да бъде изразена и оформена ясно. За да се достигне до тази идея са били необходими най-напред промени в сферите на общественоекономическия и културния живот. Този период от българската възрожденска история се характеризира с обновяване на националното самосъзнание, със зараждането и развитието на просветното движение и борбата за църковно обособяване. В този смисъл българско-руските и българско-украинските културни и литературни отношения допринасят за ускоряването на Българското възраждане. Най-ясно тяхното влияние може да се проследи в дейността на руските и украински учени за изследване на историята, езика, фолклора и литературата на българския народ. Като пример за това влияние можем да посочим факта, че първият български педагог Неофит Рилски за написването на българската граматика през 1835 г., използва славянската граматика на украинския полемист Мелетий Смотрицки от 1619 година (Терзийска 1988: 233). Българско-руските и българско-украинските връзки са основен фактор при подготовката на български научни, просветни и църковни кадри. Благодарение на тези високообразовани кадри започва изграждането на новото българско училище, снабдяването му с учебници и други помагала и въвеждане на класно-урочната система. В този период започват преводите на български език на произведения от руската и украинската класическа литература, както и на творби от западноевропейската литература (по руските им преводи). От своя страна тези преводи спомагат за формирането на типа съвременен български писател и за утвърждаването на основните жанрове в художествената литература (Симеонов 2004).

Личността и творчеството на Тарас Шевченко имат голямо значение за общественото и литературно развитие на българите. Редица наши възрожденски поети и писатели са повлияни от неговото поетично майсторство, а преводите на творби му намират

широк отзвук сред интелигенцията още през средата на 70-те години на XIX век. От тези години датират и първите публикувани преводи на Шевченко на български език. Съгласно проучванията на редица изследователи отделни българи се запознават с творчество на украинския поет и по-рано. В годината, в която Т. Шевченко е арестуван и заточен (1847), в Киев учат около петдесет души българи (Русакиев 1964: 53). Този факт дава основание да се смята, че най-вероятно те са се запознали с неговите ранни произведения още тогава. А когато се завръщат в родината си, най-често ставайки учители, те четат на своите ученици стиховете на Тарас Шевченко в оригинал или на руски език.

Влиянието на Шевченко върху българските възрожденски писатели е толкова значимо, че често е предмет на изследвания още от началото на XX век. Като първи изследователи трябва да споменем имената на Силиян Чилингиров, който публикува „Шевченко на български“ през 1911 г., това на Л. Ихчиев, който пише статията „Влиянието на Шевченковата поезия върху творчеството на Райко Жинзифов“ през 1912 г., на д-р Иван Шишманов, учен славист, преподавател в Софийския университет, който публикува статията „Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението“ през 1914 година и много други български учени и просветни дейци.

От украинска страна темата за влиянието на Тарас Шевченко върху българските възрожденски поети също е изследвана в трудовете на Дмитро Шелудко „Впливи Шевченка на Любена Каравелова“ през 1928, от Евген Кирилюк „Шевченко і болгарська література“ през 1958, Олга Шпильова „Т.Г.Шевченко і болгарська література“ 1963 и други.

Първият преводач на Тарас Шевченко на български език е писателят Райко Жинзифов. Още докато следва в Москва през 1863 г. той издава книгата „Новобългарска сбирка“, която съдържа негови авторски стихотворения и превода на 6 творби на Т. Шевченко. Райко Жинзифов оформя специален раздел, озаглавен „Гусляр Тараса Шевченка“. В него превежда стихотворенията „Топола“, „Дума–Тече вода в синьото море“, „Дума-Ветре буйни, ветре буйни“, „Дума-Защо са ми черни вежди?“, „Удавена“, „Катерина“. В предговора към този раздел той накратко разказва за живота и личността на украинския поет. За превода на стиховете самият Жинзифов отбелязва, че е превеждал от „малоруски“, а за качеството му споделя, че „за ползата или вредата на нашия превод нека да съдят сами читателите“ (Жинзифов 1863: 132). Критиците на неговите преводи са многобройни и почти всички са единодушни, че неговите преводи, направени преди толкова много време, когато българският език е в началото на своето ново развитие, не отговарят на качествата на добрия превод. Дори повече – според изследователката Лидия Терзийска те се характеризират с буквализъм и

примитивизъм (Терзийска 2002: 105). Българският писател и съвременник на Райко Жинзифов – Любен Каравелов е един от най-острите критици на преводите на Жинзифов. Той го обвинява, че „не е успял да предаде в дълбочина духа на Шевченковото поетично слово“ (Терзийска 2008: 105). Критиката на Каравелов е логично обоснована, още повече, че самият той е преводач на Шевченко. По-точно той е вторият му преводач у нас. Омагьосан от силата на поетичното му слово, Каравелов превежда и публикува във в. „Свобода“ произведенията „Учете се, братя мои...“, „Есен“, „Родила е мене мама“, „Иван Хус или Еретик“, „Братство“ в периода от 1869 до 1871 година. Както сочат изследванията на българските учени, най-вероятно освен оригинала на Шевченковите стихове, Каравелов е използвал и превода им на руски език. Преводите му обаче в много по-висока степен предават идеите и внушението на Шевченковите стихове. Каравелов се чувства емоционално ангажиран с качеството на превода, още повече когато се отнася до Шевченко. В една своя статия той споделя, че „ в историята на литературата има правило, че да превежда човек някое съчинение, то трябва най-напред да го проникне, трябва да го изучи и премели в главата си, но даже и това правило не може да се отнесе към Шевченка. (...) а да го разбереш, трябва изпърво да го преживееш и да претрадиш това, щото е преживял, претрадал Шевченко. С една дума да кажем, трябва всякоя Шевченкова песен да бъде история на една част от твоя живот, трябва да порастеш колкото Шевченко...“ (Каравелов 1965: 32-33).

Третият преводач по хронологичен ред на Тарас Шевченко на български език е известният поет, общественик и революционер Петко Рачов Славейков. Първата руска книга, с която се запознава той, е известната „Пълна руска христоматия“ от А. Галахов, която до Освобождението се ползва с голяма популярност в България. Книгата му е подарена през 1849 г. от Никола Михайловски. От христоматията Петко Славейков превежда на български език поместения откъс от „Мъртви души“ на Н.В. Гогол. Освен това превежда творби и на Тарас Шевченко: „Минають дні, минають ночі...“, „Сирота дівчина“, „Кобзар“ (откъс от стихотворението „Перебендя“), част от стихотворението „Думи мої, думи мої...“ и част от поемата „Тополя“. Оpozнаването на руската и украинска поезия помагат на българския поет да усъвършенства своето поетическо майсторство.

В неговите преводи можем да наблюдаваме не толкова превеждане на български език, колкото адаптиране на оригинала и то в много по-голяма степен, отколкото у неговите предшественици Райко Жинзифов и Любен Каравелов. Разбира се, този факт може да бъде обяснен с няколко причини. Една от тях е, че той, също като предните двама преводачи, използва руския превод на Шевченковите стихове, които от своя страна са значително променени от цензурата. От друга страна Петко Славейков често „побългарява“

преводите си (съгласно термина на литературоведа Боян Пенев). „Побългарява“ преводите си не само на украинския поет, но и тези на Лермонтов, Пушкин, Крилов и др. дотолкова, че често не можем да говорим дори за превод, а за използване на мотиви или на поетична форма. Руските и украински поети са учителите на Славейков по поезия, той искрено им се възхищава и „тренира“ с техните стихове, превеждайки.

В следващите десетилетия на XIX век интересът към творчеството на Шевченко се засилва още повече и в периодичния печат започват да се появяват преводи на различни преводачи. Сред тях е редно да споменем имената на Иван Белчев („Ветре буйни, с теб морета“ „Есен, „Мисъл“), чиито превод може да бъде оценен като „вярно тълкуване на оригинала, като успешно предаване на неговото съдържание и художествени особености“ (Русакиев 1964: 262). Това на А.Д.Ихчиев (с псевдоним Диамантин), който публикува преводи на „Тече вода в синє море“, „Ой, одна я одна“, на Стоян Дринов превел „Ой гяжу я, подивлюся“ и „Заповіт“, „Думи мої, думі мої“, Минать дні, минать ночі“ и др. Във в. „Украинско-български преглед“ излизат преводите на „Мисли мои...“ и „От какво си очерняло“ от Христо Цанков-Дерижан и „Да бяхте знали, господа“ и „За мен е все едно“ от Стилиян Чилингиров.

През 1914 година по случай 100-годишнината от рождението на Шевченко в България се издава специален брой на списание „Венец“ и малка книжка „Спомен за Тараса Григориевича Шевченка“, която съдържа статиите на Ст. Станимиров „Биографски данни за Т.Г.Шевченко“ и на д-р Иван Шишманов „Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението“. По повод тази годишнина се организира „Шевченковско утро“ в Софийския университет, а Стилиян Чилингиров превежда и публикува стихотворението „Завет“ във в. „Свободно мнение“. За този превод вече може да се каже, че отговаря на изискванията за добър превод. Според Л. Терзийска „особено достойнство на превода е не само постигнатата ритмичност на оригинала, но и изчерпателността на изказа, което го доближава до внушението на първообраза“ (Терзийска 2008: 107). Странно е, че в споменатото списание „Венец“ също се появява друг превод на „Заповіт“ с неизвестен преводач, но и до ден-днешен няма предположения кой е той.

Интересен факт е, че същата година се поставя и драматизираната от А. Тагобични поема „Наймичка“ („Ратайкиня“). Пиесата е оставена в Софийския свободен театър и само за един сезон (1919-1920) е играна почти 30 пъти. За българската публика А. Тагобични някак си се заличава като автор на драматизацията и в България пиесата се приема като пряко принадлежаща на перото на Тарас Шевченко. Пиесата е отпечатана като „Майка ратайкиня. Наймичка“ и е посочен автор Тарас Шевченко през 1914 година в гр. Свищов (61

стр.)

Както се вижда от изложената дотук информация, интересът към творчеството на Шевченко и нуждата от по-качествени и нови преводи се проявява изключително силно през 20-те години на XX век. Следва десетилетие на затишие, в което почти не се появяват преводи. Шевченко не е изцяло преведен на български и много от преводите не се отличават със съвършенство на превода.

През периода 1918-1938 г. в Украйна се издава много литература на български език. Книгите основно са печатани в Москва, Киев, Харков, където към съответните издателства е имало български секции. За този период излизат повече от 1150 заглавия. Едно от тях е „Избрани произведения“ на Тарас Шевченко в превод на български език от Крум Кюлявков (общо 36 произведения и повестта „Художник“).

Нов тласък на преводите и изследванията върху Шевченковото творчество в България сякаш дава отбелязването на 125-годишнина на Шевченко през 1939. В тази връзка излизат специален „Лист за Шевченко“, два нови превода на „Завет“, издаден е специален вестник „Тарас Шевченко“, в който са публикувани статии и изследвания върху творчеството на украинския поет. Следват години на нови и значително по-качествени преводи на произведенията на Шевченко. През 1946 година излиза сборникът „Славянски поети“, в който са включени преводите на Людмил Стоянов, Богомил Райнов, Бленика и др.

От голямо значение в преводната традиция на Шевченко в България е личността на преводача Димитър Методиев, който превежда стиховете в най-пълното издание на Шевченко на български „Избрани произведения (1956). Той пише и предговор към книгата. Три години по-късно се появява сборникът „Украинска класическа поезия“ (1959) отново с негови преводи. През 1960 година излиза изданието „Избрани произведения в два тома“, което включва 10 поеми и произведения на Шевченко в превод на Димитър Методиев.

Безспорно преводачът Димитър Методиев постига най-високите върхове в изкуството на превода на поезия – той запазва ритмиката на Шевченковия стих, лексикалното богатство, народната символика и смисъла на оригинала (Терзийска 2004: 112). Като че ли следващите поколения преводачи са обезкуражени от това и не правят опити за нови преводи на Шевченко.

Както се вижда от направения преглед дотук, преводът на Шевченко на български език е имал дълъг и доста неравен път. Творчеството и личността на украинския творец е обект на подражание, възхищение, адаптация, добри и не толкова добри преводи, вече повече от 150 години. Дълъг период през който вълнува българския читател и преводач.

Да се надяваме, че в бъдеще преводачите отново ще се заемат с предизвикателството да предадат думите му на български език.

Литература:

Жинзифов 1863: Жинзифов, Р. Новобългарска сбирка. Москва. 1863. с. 188.

Каравелов 1965: Каравелов, Л. Събрани съчинения. Т. 2, С., Български писател, 1965. с.

464

Кирилук 1958: Кирилук, С. Шевченко і болгарська література – В: Вітчизна. 1958. №3. с. 171-178.

Климчук 1987: Климчук, В. Шевченко і Ботев: літературна паралель – В: Радянське літературознавство. 1987. № 3. с. 16–23.

Москаленко 1987: Москаленко, В. Українсько-болгарські літературні та наукові зв'язки кінця XIX–початку XX ст. Академія наук Української РСР; Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка. К.:Накова думка, 1987. с. 216.

Москаленко 1988: Москаленко, В. З літопису єднання: (українська література в Болгарії у 1985–1988 рр.) – В: Літературна панорама. 1988. К. Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1988. с.159-162.

Русакієв 1968: Русакієв, С. Тарас Шевченко і болгарська література. К.:Наукова думка, 1968. с. 336.

Симеонов 2004: Симеонов, Ив. Българо-українските научни и литературни връзки през Възраждането. – В: сп. „Европа“, бр. 2, година XI, 2004, с. 19.

Терзийска 1988: Терзийска, Л. Проблеми на рецепцията на украинската литература в България през периода до първата световна война. – В: Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията, С. УИ Св. Климент Охридски, 1988. с. 232-257.

Терзийска 2002: Терзийска, Л. Тарас Шевченко – В: Преводна рецепция на европейските литератури в България. Славянски литератури. Том 4, София: 2002. с.104-114.

Шпильова 1963: Шпильова, О. Т. Г. Шевченко і болгарська література. К. Держлітвидав України, 1963. с. 188.

Информация за автора:

Райна Камберова е преподавател по украински език в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

E-mail: rkamberova@aby.bg

ДОКУМЕНТАЛНИ СЛЕДИ ЗА ВЛИЯНИЕТО НА ШЕВЧЕНКО ВЪРХУ БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА, СПОРЕД МАТЕРИАЛИ, СЪХРАНЯВАНИ В НАУЧНИЯ АРХИВ НА БАН

Гергана Колева, Драгомир Томов, Цветан Й. Радулов

Annotation: Bulgarian intellectuals were influenced of Taras Shevchenko's life and creativity. The most important Bulgarian poets and artists are L. Karavelov, I. Vazov, T. Vlaikov, I. D. Shismanov, M. Arnaudov and B. Penev. The purpose of this article is to present the archive documents related to Taras Shevchenko and his influence in Bulgaria.

Keywords: Schevchenko, Scientific Archive of BAS, translates, influence, original documents.

*„Шевченко не е имал връзки с българи, не е писал за
България, не е мислил дори за нея, но все пак е втори
голям вдъхновител на българската възрожденция“.*

Михаил Арнаудов

Горепосоченият цитат на Михаил Арнаудов (НА-БАН, ф. 58К, оп. 1, а.е. 423) най-ясно формулира влиянието на Шевченко във възрожденска България. Интересът към украинския поет продължава и след Освобождението, като остава за дълго в полезрението на родната интелигенция.

По случай 200 години от рождението на Тарас Шевченко, Научният архив на БАН се включи в редицата събития, съпровождащи честванията с организирането на изложба „Тарас Шевченко и България“. Това се осъществи благодарение на успешното партньорство с Посолството на Украйна в Република България, фондация „Мати Украйна“ и Националният музей „Тарас Шевченко“ в Киев.

От сериозно значение за успешното провеждане на изложбата бе издирването на материали в Научния архив на БАН. За тази цел беше направен преглед на редица фондове и сбирки и се установи наличието на значителен документален масив, посветен на влиянието на Шевченко в България. При издирването на материали фокусът бе насочен към влиянието на украинския творец върху българските възрожденски и следосвободенски деятели от края на XIX и началото на XX век. Хронологическата рамка

на проучването обхваща периода от последните десетилетия на Българското възраждане до съвременността.

Тарас Шевченко е роден на 9 март 1814 г. в с. Моринци, бивша Звинегородска околия, Киевска губерния, в семейството на крепостни селяни. Детските му години минават в съседното село Кириловка. На 12-годишна възраст Т. Шевченко остава пълен сирак и е принуден да се препитава като водоносец, файтонджия и пастир. Попада в панския двор на Павел Енгелхард, където става домашен „казачок“. През 1831 г. се премества заедно с помещика си в Санкт Петербург. Там се приобщава към кръга на видните дейатели на тогавашната руска култура – Василий Жуковски, Дмитрий Григорович, Алексей Венецианов, Карл Брюлов и др.

Виждайки пред себе си невероятния художествен талант на Тарас Шевченко, Брюлов и Венецианов предприемат действия за събиране на средства за освобождаването му. На 22 април 1838 г. Павел Енгелхард дава съгласието си за откупуването му срещу нечуваната по това време сума от 2 500 рубли.

След като получава свободата си, Тарас Шевченко посещава курсове по живопис в Императорската художествена академия под ръководството на Сошенко и Брюлов. Запознава се с произведенията на Омир, Гьоте, Шилер, Пушкин и др. Още от самото начало на своята творческа дейност Тарас Шевченко утвърждава реализма като основа на своите произведения.

Периодът между 1840 и 1847 г. е най-плодотворният в неговото творчество, както по отношение на поетичните, така и на художествените му творби. Шевченко става популярен сред петербургската интелигенция и общество.

Тарас Шевченко активно участва в общественно-политическия живот. Сближава се с участници в групата на „петрашевците“¹ и завързва познанства с водещи фигури от Кирило-Методиевското общество. Заради тази си дейност той попада в полезрението на властите и е задържан. Украинският поет е изпратен като редови войник в Оренбургската крепост. Той отслужва военната си повинност в продължение на десет години. През този период му е забранено да се занимава с творческа дейност, но въпреки това създава множество живописни творби.

След застъпничеството на много руски общественици и културни дейци, Шевченко е освободен и се завръща в Санкт Петербург. През 1859 г. поетът посещава Украйна, но е принуден от местните власти да се върне в руската столица.

Следва период на усилена творческа дейност и публикуване на нови

Политически кръжок, възникнал през 40-те години на XIX в. в Русия. Получава името си от един от Михаил Василиевич Буташевич-Петрашевски – един от основателите на кръжока.

творби. През последните години от живота си поддържа връзки с личности от културния и обществено-политически живот на Руската империя.

Тарас Шевченко умира на 10 март 1861 г. в Санкт Петербург само на 47 години.

Интересът на възрожденската и следосвобожденска интелигенция към творчеството на Тарас Шевченко намира своето място в редица документи от българските архиви. Влиянието на украинския поет върху българската литература ясно проличава от документите, съхранявани в Научния архив на БАН. Благодарение на тях могат да се проследят етапите на развитието и различните периоди, в които родните творци и изследователи на литературната мисъл обръщат внимание на Шевченковата поезия.

Първите преводи на Шевченкови произведения са направени от Райко Жинзифов и Любен Каравелов през 60-те години на XIX в. Райко Жинзифов е сред по-неизвестните представители на българската възрожденска мисъл. Р. Жинзифов е роден във Велес през 1839 г. Учи в Русия, първоначално в Одеса, а след това завършва Историко-филологическия факултет на Московския университет. През 1863 г., като студент в Москва, Жинзифов публикува първите си преводи в „Новобългарска сбирка“, в раздел „Гуслар Тарас Шевченко“. През 70-те години на XIX в. Жинзифов продължава да превежда Шевченкови стихове, сред които „Наймичка“ („Ратайкиня“) (НА-БАН Ф. 36 К, оп. 1, а.е.1196), „Топола“ (НА-БАН Ф. 36 К, оп. 1, а.е.1192) и др. Шевченко оказва изключително влияние и върху оригиналните стихотворения на Жинзифов – „Гуслар в собор“, „Гулаб“, поемата „Кървава кошуля“. В НА-БАН се съхраняват както оригинални ръкописни преводи на Райко Жинзифов, така и негови стихотворения, силно повлияни от поезията на украинеца. Те са част от личния фонд на Евтим Спространов. Той е сред най-сериозните изследователи на българския възрожденец. Евтим Спространов е роден в град Охрид, през 1868 г. завършва Солунската българска мъжка гимназия, а по-късно следва в Духовната семинария в Киев и в Юридическия факултет на Московския университет. След завършването на образованието си, Евтим Спространов се установява в София и започва работа като секретар на професор Иван Д. Шишманов. Той участва в редактирането и издаването на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“. Документалните материали, свързани с преводаческата и творческа дейност на Райко Жинзифов, стават притежание на Спространов благодарение на неговия приятел и съмишленик д-р Владимир Руменов. Той ги издирва в Русия и прави проучвания в българския възрожденски печат. Личните документи на Евтим Спространов се съхраняват в НА-БАН, фонд 36 К.

Любен Каравелов е един от най-забележителните възрожденски

интелигенти, оставил след себе си значително творчество. През 60-те и 70-те години на XIX в. превежда творби на Т. Шевченко като „Породила мене мама“, „Еретик“, „Неофити“ и др. Според изследователите стихотворенията на Каравелов също са силно повлияни от поезията на Шевченко. Той използва характерния за украинеца размер на стиха за голяма част от произведенията си. От сериозно значение за настоящия доклад е Каравеловата стихосбирка от 1905 г. (издадена от печатницата на Яким Якимов в Кюстендил), която съдържа повлияните от Шевченковата поезия стихотворения и публикуваните дотогава преводи на Каравелов. Стихосбирката се съхранява в личния фонд на д-р Кръстьо Кръстев, основател на кръга „Мисъл“ и виден литературен критик (НА-БАН Ф. 47 К, оп. 2, а.е. 49).

Влиянието на Шевченко се разпростира върху едни от най-известните и значими български творци: Иван Вазов, Петко Р. Славейков, Тодор Влайков и др. Петко Р. Славейков е един от ранните преводачи на Т. Шевченко в България. Това е и най-вероятната причина Иван Шишманов да се обърне към сина му Пенчо П. Славейков с молба да помогне за популяризирането на Шевченко в България (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 3, а.е. 1376). Името на украинския творец фигурира в личните тефтерчета на Тодор Влайков като един от авторите, от чиито произведения е силно заинтригуван (НА-БАН Ф. 316 К, оп. 1, а.е. 34). В списъка от различни заглавия особено място е отделено на едно от най-известните му произведения „Кобзар“. Освен това в личния фонд на Влайков се съхранява списък със заглавията, които са го интересували (НА-БАН Ф. 216 К, оп. 1, а.е. 42). Сред документите фигурира и статията „Моето запознаване с украинската литература“, в която българският белетрист споделя първите си впечатления от Т. Шевченко и неговия „Кобзар“. Тя е публикувана в сп. „Украино-български вести. Издание на Украино-българското дружество“ през 1935 г. (НА-БАН Ф. 216 К, оп. 1, а.е. 180).

Творчеството на Иван Вазов е отражение на две исторически епохи – Възраждането и следосвобожденска България. Известно е, че Вазов е унищожавал своята кореспонденция и черновите на своите произведения. Благодарение на проф. Шишманов са съхранени документите, които показват влиянието на Шевченко върху поетическите му опити. В „Иван Вазов. Спомени и документи“ от проф. Иван Шишманов, народният поет неколкостранно споменава за влиянието на украинския творец върху своята поезия. В стихотворенията „Есен“, „Две пролети“ и поемата „Грамада“ Вазов използва Шевченковия размер на стиха (НА-БАН Ф. 58 К, оп. 1, а.е. 580).

Значението на Тарас Шевченко за европейската и славянската култура, както и отпечатъкът му върху родната литература са обект на изследване от едни от значимите български учени в тази област.

Безспорно, най-значителна информация за влиянието на Шевченковата поезия върху българските автори ни дава документалното наследство на Ив. Д. Шишманов. Роден е в Свищов през 1862 г. Учи в Педагогическото училище във Виена (1876-1882), а след това философия и литература в Женева (1885-1886). Там той се запознава и установява дружески връзки с М. Драгоманов. По-късно се жени за неговата дъщеря Лидия. През периода 1918–1919 г. той е български пълномощен министър в Украйна (Конева 2011: 41-46, 77-83). Личният фонд на Иван Шишманов се съхранява в Научния архив на БАН под номер 11 К. Материалите за живота и творческата дейност на Шишманов са добре запазени и отразяват богатия му жизнен път.

Изследванията на Шишманов за украинския поет са повлияни от близките му отношения с пристигналия от Украйна Михаил Драгоманов, който има голяма заслуга за повторното популяризиране на Шевченко в България. Българският учен оставя редица статии и материали, посветени на украинския творец, сред които „Влиянието на Шевченко върху българските поети от предосвободителната епоха“ (НА-БАН Ф. 11 К, оп.1, а.е. 382) и „Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението“ (НА-БАН Ф. 11 К, оп.1, а.е. 383).

Не по-маловажна част от материалите във фонда на Ив. Шишманов е кореспонденцията му с наши и чужди изследователи на украинската литература. Сред нея е писмото от Пьотр Скопак в връзка с драматизацията на поемата „Наймичка“ („Ратайкия“) на български език и предложението да се играе в Народния театър (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 3, а.е. 1375). Това, че Ив. Д. Шишманов е смятан за авторитет по въпросите, свързани с Тарас Шевченко се потвърждава от писмото на швейцарската преводачка Юлия Фулд-Шойерман. Тя се обръща към него за съвети относно своите преводи върху украинския поет (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 3, а.е. 1547).

Михаил Драгоманов е един от основателите на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ и с трудовете си допринася за развитието на изследванията върху Шевченко и украинската литература в България. Той възражда интереса към живота на поета и творчеството му, предавайки го към български учени като Ив. Д. Шишманов и М. Арнаудов.

Благодарение на силната връзка между украинския учен и неговия зет, във фонда на Иван Шишманов попадат няколко печатни издания на Шевченко от края на XIX век, част от които са били част от личната библиотека на Драгоманов. Това са поемата „Мария“ 1885 г., Женева, (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 5, а.е. 397), „Громада“ 1879 г., Женева (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 5, а.е. 396) и „Поезията на Тарас Шевченко, забранена в Русия“, 1890 г.,

Женева. При издирването на документи за изложбата бе открит случайно попаднал нотен лист по стихотворението на Т. Шевченко „Завет“ (НА-БАН Ф. 11 К, оп., а.е. 938).

Запазена е подробна кореспонденция между М. Драгоманов и членове на неговото семейство, засягаща въпроси свързани с честване паметта на Шевченко (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 5, а.е. 777, 894). Така научаваме за различни инициативи като идеята за изграждането на паметник на украинския поет в Киев и гостуването на Фьодор Шаляпин в Украйна.

Друг от последователите на Драгоманов – Михаил Арnaudов също изследва отношението на българските поети към творчеството на Шевченко. Арnaudов разработва спомената тема в няколко свои изследвания и се интересува сериозно от мястото на Кобзаря в Българското възраждане. М. Арnaudов описва живота и творчеството на преводачите на Шевченко – Р. Жинзифов, Л. Каравелов, П. Р. Славейков, Ив. Балев, Ст. Чилингиров (НА-БАН Ф. 58 К, оп. 1, а.е. 423). Според него Шевченко има най-голямо влияние върху българската интелигенция в периода между Кримската война и Освобождението. Сред значимите документи в Арnaudовия фонд е ръкописът на лекцията му „Украйна и България. Значението на Венелин, Шевченко и Драгоманов за обновата на българския дух“ (НА-БАН Ф. 58 К, оп. 1, а.е. 292).

Стилиян Чилингиров изследва влиянието на Шевченко върху българската литература и написва студия на тази тема в началото на XX в. Във фонда на Шишманов се съхранява именно машинописът на Чилингиров „Тарас Шевченко на български“ (НА-БАН Ф. 11 К, оп. 2, а.е. 310). Това е един от най-обстойните обзори на преводите върху Шевченко, направени от родни автори. Заедно със студията се съхранява и нейната рецензия, направена от Никола С. Бобчев пред Историко-филологическия клон на БАН (Пак там).

Сред документите, намиращи се във фонда на Иван Д. Шишманов, са и такива с отношение към първото Шевченково утро през 1914 г. (Пак там). В това честване на стогодишнината от рождението на Шевченко вземат участие самият Шишманов, Станимир Станимиров, Стилиян Чилингиров и други представители на българската наука и култура.

Боян Пенев също отделя внимание на Шевченковото творчество и неговото влияние върху родната литература. В личния му фонд се съхраняват интересни документални сведения като материали за лекции, статии и студии, посветени на този въпрос (НА-БАН Ф.37 К, оп. 1, а.е. 1388). Той анализира влиянието на Шевченко върху Райко Жинзифов, Петко Р. Славейков и други български автори. В Научния архив на БАН се намират неговите основни съчинения по въпроса „Р. Жинзифов – преводни и оригинални стихотворения 1871-1874 г.“ (НА-БАН Ф.37 К, оп. 1, а.е. 342) и „П. Р. Славейковата преводна и подражателна

поезия“.(НА-БАН Ф.37 К, оп. 1, а.е. 608).

Людмил Стоянов е сред българските културни деятели, които поддържат връзки с украинските творци в по-ново време. Л. Стоянов започва да превежда Шевченко от 20-те години на XX в. Интересът му към живота на Кобзаря продължава и след Втората световна война. Л. Стоянов посвещава редица литературни статии на делото му като „Велик син на Украйна“ (НА-БАН Ф. 118 С, оп. 1, а.е. 176), „Певец на народната неволя“ (НА-БАН Ф. 118 С, оп. 1, а.е. 345), и др. Активно участва в създаването на трайни българско-украински културни връзки и общува с редица съвременни автори от Украйна.

Неговият личен фонд в НА-БАН съдържа преводи на Шевченкови стихотворения („Завет“, „Песни“ и др.) (НА-БАН Ф. 118 С, оп. 1, а.е. 163) и документални свидетелства, отразяващи чествания на 100 години от смъртта и 150 години от рождението на Шевченко (НА-БАН Ф. 118 С, оп. 1, а.е. 821, 882, 393). Интерес будят снимковите материали от 100-годишнината от кончината на украинския творец, направени в Киев през 1961 г. На фотографските изображения могат да бъдат видени известни преводачи и изследователи на творчеството на Т. Шевченко като Мария Грубешлиева (съпруга на Л. Стоянов) и Симеон Русакиев (НА-БАН Ф. 118 С, оп. 1, а.е. 1098).

Честванията за Шевченко са отразени и във фонда на дългогодишния председател на БАН акад. Тодор Павлов. Като председател и почетен председател на БАН, акад. Т. Павлов е активен участник в отбелязването на 100-годишнината от смъртта и 150-годишнината от рождението на Тарас Шевченко в България (НА-БАН Ф. 42 С, оп. 3, а.е. 1408). Сред интересните архивни документи са негови публикации по въпроса (статия, посветена на Т. Шевченко, публикувана във в. „Радянска Украйна“, 1960 г.) (Пак там), както и активна кореспонденция с Комитета по честванията, намиращ се в Киев (Пак там). Не бива да се пропуска картичката, пратена от Юрий Назаренко до Тодор Павлов, която освен че засяга споменатите въпроси е и с лика на самия Шевченко (Пак там).

Друг аспект от българо-украинските връзки е общуването на Академията и нейни членове – видни български учени с Научното дружество „Шевченко“ (Наукове товариство імені Шевченка – НТШ), създадено през 1873 г. в Львов като литературно дружество. То изиграва важна роля във формирането и развитието на украинската наука и литература в края на XIX и началото на XX век. Българската академия на науките и българските учени поддържат активни връзки с Научното дружество „Шевченко“ (НА-БАН Ф. 1 К, оп. 2, а.е. 944, 986). Запазени са сведения за членуването на няколко известни имена от родната наука в НТШ, сред които Иван Шишманов, Михаил Арnaudов, Любомир Милетич, Анастас Иширков, Стоян Романски, Стефан Ватев и Георги Бончев (100 години 1969) (сб. 3,

а.е. 14). Кореспонденцията съдържа писма от ръководни фигури в дружеството като Михайло Грушевски, Володимир Гнатюк, Кирило Студински (НА-БАН Ф. 58 К, оп. 1, а.е. 148, 149). Интерес представлява писмо от Петко Ю. Тодоров до Иван Франко, в което българският поет споменава за подготвяна статията на тема: „Влиянието на украинската литература върху българската“. От писмото на Тодоров става ясно, че основният акцент в тази статия ще бъде поставен върху поезията на Т. Шевченко и тази на Марко Вовчок.

Специално внимание е отделено на различните чествания и годишнини, които се провеждат в България и Украйна. Информации за тях се откриват в различни фондове от Научния архив. Запазена е кореспонденция между организаторите на юбилеите от УССР и представители на българската наука и култура.

От намерените документи проличава важната роля, която Тарас Шевченко е изиграл при формирането на възрожденската и следосвобожденската българска поезия. Неговото влияние върху родната интелигенция поражда на интереса на научните кръгове, които обстойно анализират българските преводи на Кобзаря.

В голямата си част разглежданите документи представляват творчески и изследователски материали, отнасящи се до връзките между Шевченковата поезия и България. Повечето от тях представляват чернови на едни от най-стойностните изследвания по въпроса, дело на известни учени като Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов, Ст. Чилингиров. Благодарение на тях може да се проследи пътят, по който вървят родните литературни дейци търсейки ролята на Кобзаря за Българското възраждане. Интерес представляват и записките на Б. Пенев за четените от него лекции върху Шевченко. Друга важна част от документалните следи представлява кореспонденцията между родни и чуждестранни (най-вече украински) творци и изследователи. Именно чрез нея се получава повече информация за развитието на интереса към Т. Шевченко през различните периоди. Кореспонденцията хвърля нова светлина върху общуването между изследователите на неговия живот и творчество.

Архивни материали:

Научен архив на БАН:

Фонд № 1 К Българска академия на науките до 1947 г.

Фонд № 11 К, Иван Шишманов

Фонд № 36 К, Евтим Спространов

Фонд № 37 К, Боян Пенев

Фонд № 47 К, Кръстьо Кръстев

Фонд № 58 К, Михаил Арнаудов

Фонд № 216 К, Тодор Влайков

Фонд № 42 С, Тодор Павлов

Фонд № 118 С, Людмил Стоянов

Сбирка 3 Персоналия, Биографични документи на членове на БАН

Сбирка 11 Литературна сбирка

Литература:

100 години 1969: 100 години Българска академия на науките 1869 – 1969 г. т. I. Академици и членове-кореспонденти. София, 1969.

Конева 2011: Конева, Р. Иван Шишманов и Обединена Европа. София, 2011.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. София, 1964.

Шишманов 1914: Шишманов, Ив. Д. Юбилеят на Тарасъ Шевченко (1814-1914). Б. м., 1914.

Шишманов 1914: Шишманов, Ив. Д. Тарас **Шевченко**, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението. София, 1914.

Якімова 2008: Якімова, А. Тарас Григорович Шевченко у науковому та культурному світі Болгарії – В: Драгоманівські студії. София 2008.

Информация за авторите:

Гергана Колева – архивист в Научен архив БАН

Драгомир Томов – главен архивист в Научен архив БАН

Цветан Й. Радулов – архивист в Научен архив БАН

ТРАДИЦИИ ПРИ ОТБЕЛЯЗВАНЕТО НА ЮБИЛЕИТЕ ЗА ТАРАС ШЕВЧЕНКО В БЪЛГАРИЯ

Стефан Узунов

Анотация: Эта статья посвящена юбилеям и событиям, связанных с личностью Тараса Григорьевича Шевченко в Болгарии. Рассмотрены изменения в рецепции его творчества, в зависимости от конкретной исторической обстановки. Автор обратил внимание тоже на повторяющихся элементов в отдельных чествований, которые в связи с жизнью и творчеством именитого украинского писателя.

Ключевые слова: Тарас Григорьевич Шевченко, юбилеи в Болгарии.

Биографията и творчеството на Тарас Григорович Шевченко са добре познати на широката аудитория, поради което няма да правя традиционния увод, в който да ги описвам. Вместо това ще се опитам да ви запозная с юбилеите, организирани в негова чест в България.

Преди излагането на хронологията на честването на юбилеите на Тарас Шевченко у нас бих искал да ви върна в онези години, когато името на емблематичния за украинската култура, литература и история поет, художник и общественик тепърва започва да попада в полезрението на зараждащата се българска интелигенция.

Българските творци Любен Каравелов (1834-1879) и Райко Жинзифов (1839-1877) са първите, върху които Тарас Шевченко оказва положителното си влияние. Влиянието върху формирането на българската културна идеология, което оказва Шевченко, става опосредствено. Л. Каравелов и Р. Жинзифов правят първите преводи на произведенията на Т. Шевченко, като по този начин съзнателно или недотам съзнателно следват творческия му пример. Шевченковите произведения са познати най-напред на онези български творци, които са имали пряк досег с Руската империя и най-вече със земите на днешна Украйна. И Любен Каравелов, и Райко Жинзифов, и Христо Ботев са преминали през Одеса, градът-символ на Черноморска Украйна (Сорт. мат. по Русакиев 1964). Макар и живеещи и творящи в относително различна културна и езикова среда, силно впечатление на българските писатели-възрожденци прави именно начинът, по който произведенията на Шевченко въвеждат нови за украинската литература теми и жанрове, а украинският език се бори за независимост и място в регионалната и световната литература – все неща, необходими и на тогавашната българска литература и култура.

Факторите, които благоприятстват влиянието на Шевченковите произведения върху възрожденските и следвъзрожденските писатели и поети, са най-вече образите, които украинският творец създава в своите балади и поеми, защото те са близки и на писателите в България. Това са просякът-певец, който изплаква народните болки, майката-робиня, озлочестената девица, селянинът, вдигнал нож срещу пана, волният запорожки казак. Българските творци от Възрожденската епоха, подобно на Тарас Шевченко, се чувстват „кобзари” и „гуслари” и се стремят в стиховете си да изразяват въжделенията на народа, давайки израз на обичта, мъката и протеста си (Русакиев 1964: 101).

Преводите на Шевченкови творби на български език се появяват за пръв път пред 60-те и 70-те години на XIX век. Райко Жинзифов, Любен Каравелов и Петко Р. Славейков следват своите идейно-естетически позиции и превеждат произведения, които имат баладно-романтичен характер, такива, които са свързани с фолклорните традиции и такива, които са написани въз основа на мотиви от народни песни, предания, легенди.

След Освобождението през 1878 г., творчеството на Тарас Шевченко и пътят му към България сякаш остават встрани от вниманието на българските писатели, тъй като тогава те са заети с решаването на други въпроси, породени от новата историческа и политическа реалност. Чувствително се променят нещата около стогодишнината от рождението на украинския гений. През 1911 г. Стилиян Чилингиров (1881-1962) прави превод на *„Ой, глянуня, подивлюся”* и на *„Заповіт”*. През 1912 г. той публикува още три превода – на *„Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”*, *„Минають дні, минають ночі”* и *„Один у другого питаєм”*. През юбилейната 1914 г. е отпечатано произведението *„В неволі, в самоті немає”*. Именно тогава започва и активната преводаческа и изследователска работа на Ст. Чилингиров върху творчеството и личността на Тарас Шевченко, които продължават години (Сорт. мат. по Русакиев 1964).

Тържествено в България е отбелязан 100-годишният юбилей от рождението на Тарас Григорович Шевченко. По инициатива на дружеството „Славянска беседа” в Софийския университет „Свети Климент Охридски” е организирано литературно утро, на което е прочетен докладът на Стефан Станимиров *„Биографични сведения за Тарас Григорович Шевченко”*, а също така и материалът на известния учен, свързан с Украйна д-р Иван Шишманов *„Тарас Шевченко, творчеството му и влиянието му върху българските писатели преди Освобождението”*. Текстовете са публикувани в книгата *„В памет на Тарас Григорович Шевченко”*, издадена през 1914 г. в София. Темата на Ив. Шишманов е забележително достижение в изследванията, посветени на Шевченко в България за времето

си. В нея той научно посочва идейно-тематичните насоки на влиянието му върху българските автори. Разработеният от него текст служи за основа на труда му *„Ролята на Украйна в Българското възраждане. Влиянието на Шевченко върху българските поети от доосвободителната епоха”*, издаден във Виена на украински език през 1916 г.

По повод юбилея българската периодика публикува поредица преводни статии, интересни с аналитичния си подход, като тази на датския изследовател Георг Брандес *„Тарас Григорович Шевченко”* (сп. *„Земеделска мисъл”*, бр. 2, 1914 г.), на руския критик Василий Лвов-Рогачевски *„Огненото слово”* (в-к *„Борба”*, бр. 8, 1914 г.), на Константинос Мустейкис *„Т. Г. Шевченко”* (сп. *„Листопад”*, бр. 26-28, 1914 г.) и на българските критици Димитър Толмачов (в-к *„Демократичен преглед”*, бр. 2, 1914 г.), на Моско Москов (сп. *„Българска сбирка”*, бр. 4, 1914 г.) и други, които обаче имат по-информативен характер. Като цяло, през юбилейната 1914 г. са поставени здрави основи на изучаването на Шевченко в България. Тогава започва да се говори за българско-украинските литературни връзки, които започват след запознаването с творчеството на Шевченко през 60-те и 70-те години на XIX век (Власенко 2012: 21).

Следващият период в историята на българско-украинските културни и литературни връзки хронологически е между двете Световни войни. Той е белязан от силна политизация, идеологически противопоставяния, причинени от събития като Октомврийската революция през 1917 г. в Русия, националноосвободителното движение в Украйна през 1918-1920 г., Септемврийското въстание през 1923 г. в България. В началото на 20-те години на XX век статии и изследвания за Шевченко в България се печатат най-вече на страниците на двуседмичното издание *„Украинско-български преглед”*, основано през 1919 г. от български литературоведи-слависти и представители на украинската имиграция. Една от първите статии, публикувана там, е речта на д-р Иван Шишманов по случай 59-тата годишнина от смъртта на Т. Шевченко. В нея авторът отбелязва съществуването на „политическия украински въпрос”, макар че акцентът е поставен върху всеславянското и световно значение на наследството на Шевченко.

През 20-те и 30-те години на XX век в българската преса се появяват немалко статии на руски политически емигранти като Анатолий Шулговски, Иван Орлов, Дмитрий Гаврийски, в които творчеството на Шевченко е осветено в антисъветска светлина. В статията на Пьотр Бадили (в-к *„Литературен глас”*, бр. 238, 1934 г.) поезията на Шевченко е разгледана като „явление на областната, регионална (...) част от руската литература”. От 1934 г. насетне творчеството на Шевченко е погледнато през призмата на българската марксистка критика, която третира произведенията му като борба срещу царската власт и за класово

равенство. Стига се дотам, че Марко Марчевски написва статията „*Певецът на украинските роби и на кого принадлежи той?*” (в-к „Работнически литературен фронт”, 1 април 1934 г.), в която авторът характеризира Шевченко единствено като борец срещу царизма и помешчиците и принадлежащ „на ония, които сега строят в родината му социализъм” (Власенко 2012: 23).

В руската историография украинската емиграция в България или въобще не е отделена от руската, или се разглежда като нейна неразделна част. Такова мнение изказва Милан Йованович, сръбски специалист по история на руската емиграция на Балканите (Венгловский 2013: 44). Поради това цитираните по-горе мнения са последица от опитите за обезличаването на украинската отделност от страна на руската интелигенция в и извън страната.

През 1928 г. в ежеседмичника „Тризуб“ (издание на украинската имиграция, излизало между 1925 и 1940 г. в Париж) е поместено съобщение, че Украинското културно обединение в София организира панихида по случай смъртта на Тарас Шевченко в православния храм „Св. св. Кирил и Методий“. В акцията вземат участие членовете на украинската диаспора, като сред тях са бившата актриса в Украинския държавен театър Людмила Дуке, преподавателят в Софийската духовна семинария Никитюк (малкото му име е неизвестно), студенти от местните университети, а също и представители на българската културна общност и на Министерството на просветата на Царство България. Сред тях са бившият посланик на България в Украйна проф. Иван Шишманов, Никола Балабанов, Васил Стефчев, Иван Добринов. Заупокойната молитва е отслужена от протоерей Хараламбев с участието на мъжки хор, съставен от украински певци.

На 12 май същата година Украинското културно обединение в София организира тържествена акция, в която участват и български обществени дейци. Празникът е открит с рецитал на стихове на Т. Шевченко. В началото е прочетено произведението „*Заповіт*“. Стиховете са четени на украински и български език. С встъпително слово излиза Дмитро Шелудко, работил в украинската легация в София, който отбелязва, че Тарас Шевченко е оказал влияние на българския възрожденски писател Любен Каравелов.

На 9 март 1930 г. украинското дружество в София за пръв път отбелязва рождената дата на Тарас Шевченко, съвместявайки честването на провъзгласяването на независимостта на Украйна. На този ден се състои панихида и тържествено събиране (Власенко 2012: 21).

Последното съобщение на страниците на „Тризуб“ за провеждането на Шевченковите празници е от 1936 г. В обявата на Украинското дружество се казва, че на 8 март същата година е била отбелязана 75-годишнина от смъртта на поета. На възпоминанието

са присъствали представители на Украинското дружество в София, Украинското културно обединение, Софийското казашко дружество начело с атаман Кудинов и на Българската армия с делегат о. з. полк. Влаевски.

През 1939 г. се навършват 125 години от рождението на Тарас Шевченко. Този юбилей е широко отбелязан в България. Това става с поредица статии в печата, като най-отличаващите са на Тодор Павлов „Проблемът Шевченко” (в-к „Заря”, 13 май 1939 г.), където е представен интернационалният характер на творчеството му и значението му за борбата на трудещите се в България против социалната несправедливост и неравенство и тази на Георги Бакалов „Шевченко и руската демокрация” (в-к „Заря”, 22. май 1939 г.), в която се акцентира върху участието на поета в освободителното движение в Русия. Появява се абсурдното твърдение, че Тарас Шевченко е бил с леви (тоест комунистически) убеждения.

Сериозен принос в изучаването на наследството на Т. Шевченко и популяризирането на творчеството му в България става статията на Людмил Стоянов „Великият украински поет Тарас Шевченко” (в-к „Култура”, 18 март 1939 г.), а също и статията на Камен Зидаров „Тарас Григорович Шевченко” (в-к „Заря”, 18 март 1939 г.). Интересни и нови мисли са представени в статиите на Георги Белев „Вечен като народа”, на Минчо Дилянов „Тарас Шевченко и Христо Ботев”, на Людмил Стоянов „За правда и свобода”. Всички те са публикувани през пролетта на 1939 г. в специално издания в София бюлетин „Тарас Шевченко”, в чието списване вземат участие известни български творци, учени и граждански дейци. Също през 1939 г. в Украинската ССР е публикувана статията на българския емигрант Величков² „Шевченко и българската литература през 60-те и 70-те години на XIX век” (сп. „Советское литературоведение”, бр. 4, 1939 г.) (Русакиев 1964: 105).

В юбилейното издание „Тарас Шевченко” под заглавието „Четири песни” е публикувана подборка от стихове: „Закувала зозуленька”, „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”, „Подражаніє сербському” и „Ой, умер старий батько” в превод на Людмил Стоянов, „До Основ'яненка” в превод на Камен Зидаров, „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”, „Мені одинаково, чи буду”, „Заповіт” в превод на Ангел Тодоров, „Ой, маю, маю я оченята”, „Ой, на горі роман цвіте” в превод на Богомил Райнов³ и „Маленкій Мар'яні” в превод на Мария

Статията в сп. „Советское литературоведение” е подписана с името А. С. Величков, като първите два инициала не са установени – бел. Ст. У.

³ По това време Богомил Райнов (1919-2007) е студент по философия и проявява засилен интерес към поезията. Една година след честването на 125-годишнината от рождението на Тарас Шевченко излиза и първата му стихосбирка – бел. Ст. У.

Грубешлиева. Всички тези преводи, въпреки разните смислови и/или художествени намеси свидетелстват, че се е повишило нивото на преводаческото изкуство в България и творчеството на Шевченко е достигнало в голяма степен до българския читател.

След Втората световна война и присъединяването на България към социалистическите държави, интересът на българските учени, критици и творци към личността на Тарас Шевченко и влиянието му върху българската литература се повишава. Първите публикации се появяват в средата на 40-те години на XX век – сред тях са статиите на Стефан Каракостов *„Тарас Шевченко и българската литература“* (сп. „Българо-съветска дружба“, №3, 1946 г.) и на Ангел Тодоров *„Славянските поети – борци за свобода“* (в-к „Ведрина“, 19 септември 1947 г.). Като цяло, в края на 40-те и през целите 50-те години на XX век статиите, публикувани за Тарас Шевченко, са с положителен знак. За това свидетелстват и заглавията им: *„Тарас Шевченко, великият украински поет“* (в-к „Изгрев“, 7 март 1951 г.), *„Тарас Григориевич Шевченко, великият народен поет-революционер“* (в-к „Отечествен фронт“, 10 март 1954 г.), *„Гениалният син на Украйна“* (в-к „Труд“, 10 март 1956 г.) (Русакиев 1964: 52).

Сериозен принос за изследването на творчеството на Шевченко и мястото му в България дава славистът Симеон Русакиев. В неговия труд *„Тарас Шевченко и българската литература“* (София, 1964 г; превод на украински 1968 г.) авторът е използвал много архивни материали, анализирал е преводите на Шевченко на български език през годините, а също така са цитирани много статии за живота и творчеството му, които са излизали в България.

Още през 50-те години на XX век Димитър Методиев започва активно да превежда творчеството на Тарас Шевченко, дори онези негови произведения, които вече са излизали на български език. През 1956 г. в негов превод е издаден сборникът *„Избрани произведения“*, а през 1960 г. – *„Избрани произведения“* в два тома. През 1964 г. излиза сборникът *„Кобзар“*, където са поместени почти всички творби на Шевченко. Преводите на Димитър Методиев се отличават с висока художествена стойност, те дават на българския читател достатъчно пълна представа за непосредствения талант и специфичния светоглед на Шевченко (Власенко 2012: 23).

150-та годишнина от рождението на Тарас Шевченко е отбелязана в България с публикации и литературни вечери. Делегация от български писатели и поети участва в юбилейните тържества през 1964 г. в Украинската ССР. На Международния форум на културните дейци реч произнася Симеон Русакиев.

Интересни изследвания за украинско-българските литературни връзки и

значението на Шевченковото творчество за българската литература са публикувани в Съветския съюз през 80-те години на XX век. В петтомния сборник „Українська література у загальнослов'янському і світовому літературному контексті“, съставен от колектив на Института за литература „Тарас Григорович Шевченко“ при Академията на науките на Украинската ССР в I том са поместени два раздела – „Українсько-болгарські літературні взаємини кінця 19-го – початку 20-го століття“ и „Українсько-болгарські зв'язки другої половини 19-го століття“ с автори Климчук и Москаленко.

След 1989 г., когато в България настъпват демократичните промени, темата за Тарас Шевченко отново остава за кратко в периферията на интересите на литературните среди. Откриването на профил „Украинистика“ към специалността „Славянска филология“ в Софийския университет „Свети Климент Охридски“ през 1996 г. възражда интереса към украинския поет в по-тесните академични среди.

Важен момент за традициите в почитането на паметта на Тарас Шевченко в България е откриването на неговия паметник. Това се случва през пролетта на 2009 г. на централния софийски площад „Възраждане“. След поставянето на монумента, той се превръща в основна точка не само на честванията на Шевченко, но и на всички събития, организирани и свързани с украинската диаспора в България.

В заключение бих искал да подчертая, че 200-годишният юбилей на Тарас Григорович Шевченко получава своето заслужено внимание и сред българската академична общност и цялата общественост. Освен Международната научна конференция „Шевченково утро“, по време на която се представя настоящето изследване, 200-годишнината бива отбелязана в различни градове на България. В централната сграда на БАН е открита изложба „Тарас Шевченко и България“, подготвена от учени от Научния архив на БАН съвместно с Националния музей „Тарас Шевченко“ в Киев и Посолството на Украйна в Република България. Тази изложба бе представена по-късно в Народната Библиотека в Пловдив, в Културния център „Морско казино“ в Бургас, в Доходното здание в Русе. Инициативите за отбелязването на годишнината от рождението на Тарас Шевченко продължиха със засаждането на дъб в градския парк в Добрич и на същото дръвче в градинката до паметника на поета в София. В този смисъл е важно да посочим мястото на украинския символ у нас, както и да продължим да го поддържаме и показваме. Богатото му литературно и художествено наследство е с особена стойност, която показва мащабността на неговите постижения. Приносът му е важен не само за украинската или славянската, но и за световната култура и литература.

Библиография:

Бородин 1988: Бородин, В., Павлюк, Н. Воспоминания о Тарасе Шевченко. Киев, 1988.

Венгловский 2013: Венгловский, С. Тарас Шевченко в Санкт-Петербурге. Санкт-Петербург, 2013.

Власенко 2012: Власенко, В. Шевченковские дни украинской политической эмиграции в Болгарии в межвоенный период – В: „Сумський історико-архівний журнал“ №XVIII-XIX. Суми, 2012.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. София, 1964.

Информация за автора:

д-р **Стефан Узунов** е випускник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“, специалност „Славянска филология“ с първи език украински и втори полски. Работи като хоноруван преподавател по украински език в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

E-mail: sfu@abv.bg

ПРОФ. СИМЕОН РУСАКИЕВ – ЕДИН ВИДЕН БЪЛГАРСКИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛ НА ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Павлина Мартинова-Иванова

Анотация: Дана стаття явява собою біографічний опис життя і діяльності професора Симеона Русакиєва, ім'я якого тісно пов'язується з творчістю українського письменника та художника Тараса Шевченка.

Ключові слова: дослідник, література, творчість, письменник.

Професор Симеон Русакиєв (23.10.1910–10.03.1991) е литературен историк, критик и обществен деец на XX век, като същевременно той е и виден изследовател на Тарас Шевченко. Ученият прави важна и съществена крачка в изследването на украинската тематика в българското литературознание от началото на 60-те години на XX век в Софийския университет (БВУ).

Симеон Русакиєв е роден през 1910 г. в гр. Нови пазар в семейството на трудови хора. За известно време той е изключен от Софийския университет и става професионален актьор. По-късно е уволнен като учител за „противодържавни идеи“ и е изпратен в концентрационен лагер, където маларията заплашва живота му (Цонев 1982). Завършва Славянска филология в Софийския университет „Климент Охридски“. След 1944-та няколко години е учител и инспектор по български език и литература в Министерството на просветата, а след това започва работа като асистент по руска и съветска литература в новооснованата руска филология в Историко-филологическия факултет на Софийския университет (Пак там). През 1950 година С. Русакиєв става доцент, а от 1954 година е вече професор в Катедрата по руска литература, която дълги години завежда (1967–1975). През 1965 година защитава докторска дисертация в Украинската академия на науките със заглавие „Тарас Шевченко и българската литература“. В периода 1953-1958 г. е заместник-ректор на Софийския университет. Проф. Русакиєв е и главен редактор на списание „Език и литература“ от 1950 г. (Михмед, Сайковська 2010).

Доц. Йордан Цонев казва за професора, че: „Много умело и сполучливо той съчетава своята лична научноизследователска работа със стимулиране, ръководене и довеждане до желания резултат на научноизследователската работа на другите: неговите колеги, асистенти, аспиранти, студенти, дипломанти“ (Цонев 1982: 13) и че „не престава да пише и усъвършенства своите лекции, да подготвя спецкурсове, да привлича студентите в

аудиториите с богатството и дълбочината на знанията си, с възможностите си да импровизира, със способностите си да бъде винаги съвременен и актуален“ (Пак там: 8-9). Той „е любим преподавател за студентите“ (Пак там: 8) и „умее да бъде занимаващ и увличащ“ (Пак там). По думите на доц. Й. Цонев според Симеон Русакиев „не може да бъде добър преподавател онзи, който сам не добавя нещо ново към утвърдените истини“ (Пак там: 11).

С. Русакиев е автор на редица статии, студии и очерци за някои от най-видните съветски поети и писатели – Максим Горки, Владимир Маяковски, Валерий Брюсов, Сергей Есенин, Александър Серафимович, Дмитрий Фурманов, Алексей Толстой, Александър Фадеев и други (Цонев 1982). Учебникът по руска литература от края на XIX и началото на XX век е плод на дългогодишната му работа върху творчеството на руските писатели от този период (Пак там). Изследователят се интересува и от „някои творци на руската класическа литература като Некрасов, Чехов, Достоевски“ (Пак там).

Изследванията на Симеон Русакиев „Петко Славейков и руската литература“, „Значението на Великата октомврийска революция и на съветската литература за развитието на положителния герой в българската литература“, „Съветската литература в България“, „Людмил Стоянов и съветската литература“, „Маяковски и развитието на българската литература“ (монографично изследване) показват въздействието на руската класическа и съветска литература върху българския литературен процес или върху някои български писатели (Пак там). Той също така е автор на „Христоматия по руски фолклор“ (Пак там).

Доц. Ивайло Петров споделя, че Симеон Русакиев „е основоположник на дисциплината „Руска съветска литература“ (Петров 2001: 66). И. Петров добавя също така, че: „Под ръководството на проф. С. Русакиев са подготвени много специалисти по история на руската литература на XX век... С проф. П. Динеков в съавторство написват работа, посветена на творчеството на Петко Славейков. С проф. Г. Веселинов съвместно превеждат поемата „Кому на Руси жить хорошо?“ Много са му давали срещите беседи с професорите Стоян Стоянов, Велчо Велчев, Михаил Арнаудов“ (Пак там).

По думите на И. Петров: „Творческият път на Симеон Русакиев започва с публикации на стихотворения, рецензии и статии в български периодични списания. Може би затова винаги се е интересувал от съвременната българска литература... В библиотеката му се съхраняват много книги с автографи на български писатели и поети... Като обобщава своите наблюдения в книгата „Руска литература. Дооктомврийски период (1890-1917)“, реализирана в две издания от 1971 г. и 1976 г., проф. Русакиев се стреми да намери свой,

оригинален подход към композицията на този учебник, важен и необходим за българските студенти“ (Пак там: 67).

Първото издание на еднотомната „История на руската съветска литература“ под редакцията на проф. П.С. Виходцев излиза в началото на 70-те год. Проф. Русакиев не успява да напише втора част на тази книга (Пак там).

С. Русакиев отделя много внимание на изследването на украинската литература и историята на украинско-българските литературни и културни взаимоотношения, като неговите научни трудове са посветени на отделни въпроси на украинския литературен процес (Михмед, Сайковська 2010). Ученият проследява особеностите на поетиката на творчеството на украинските писатели Тарас Шевченко, Платон Воронко, Марко Вовчок, като разглежда тези особености в контекста на литературното развитие и в същото време съотнася тези явления с българския, а още по-широко – със славянския литературен и културен контекст (Пак там).

Началото на своята монография „Тарас Шевченко и българската литература“ Симеон Русакиев започва с очерк за Тарас Шевченко, който „цели да покаже израстването на поета като неповторима творческа индивидуалност, като велик революционер демократ, да разкрие развитието на неговия метод и художествена специфика, да изтъкне животворната сила на Шевченковата литературна традиция“ (Русакиев 1964: 6).

В този труд изследователят описва голямото влияние на стиховете на Шевченко върху творчеството на редица български писатели, най-вече върху произведенията на поетите-преводачи Райко Жинзифов, Любен Каравелов, Петко Славейков и др. (Русакиев 1964).

Симеон Русакиев пише отделни статии, свързани с българската литература. Сред тях са „Лириката на Цанко Бакалов“, „Художественото майсторство на Венко Марковски“ и др. (Цонев 1982).

През 1956 г. Българската академия на науките издава „Сборник народни умотворения и народопис“ от проф. Симеон Русакиев и както казва Димитър Шишманов: „Голямата част от сборника представляват народни песни на малоазийските българи, бежанци в Новопазарско, записани от проф. Русакиев през 30-те години“ (Шишманов 2001). Това са 328 на брой песни, изпълнявани от българки и българи от малоазийските села Гьобел, Коджа бунар, Съют, Киллик, а също така такива, които са от други български села в Мала Азия (Пак там). Според Димитър Шишманов: „Удивително е сходството на тези песни с вариантите им в различни краища на България“ (Пак там).

Проф. Симеон Русакиев е един от основателите, а също и вицепрезидент на

Международната асоциация на преподавателите по руски език и литература и първи председател на Дружеството на русистите в България, с което допринася много за изучаването и популяризацията на руската култура (Петров 2001). Удостоен е със званието „Доктор хонорис кауза“ на университета в гр. Лодз, Полша за научноизследователската си и преподавателска работа (Пак там).

Няколко години той работи като преподавател и ръководител на катедрата по литература във Висшия педагогически институт в гр. Шумен (Цонев 1982). Дисциплината „История на руската литература от XX век“ се изучава в Софийския, Пловдивския, Великотърновския и Шуменския университет благодарение на проф. Симеон Русакиев (Петров 2001).

Трудовете на професора, свързани с живота и творчеството на Тарас Шевченко и с творчеството на други украински писатели, а също така отразяващи взаимодействието между украинската и българската литература, са описани в подробна библиография от доц. Ивайло Петров: „Тарас Шевченко“ (Работническо дело, бр. 70, 1951 г.), „Великият певец на Украйна“ (Българо-съветско единство, бр. 10, 1954 г.), „Съветски литературовед за украинско-българските литературни връзки“ (Език и литература, 1959, кн. 2, с. 151-153), „Украинската класическа поезия“ (В: Украинска класическа поезия. Антология. С., 1959, с. 5-23), „Научни изследвания върху творчеството на Шевченко“ (Език и литература, 1962, кн. 2, с. 65-67), „Две поеми на Платон Воронко върху българска тематика“ (Львів, 1961, Език и литература, 1963, кн. 2, с. 13-26), „Шевченко и развитието на нашата предосвободителска поезия“ (Език и лит., 1963, кн. 5, с. 35-54), „Вапцаров на украински. Н. Вапцаров. Пісні про людину“ (Львів, 1961, – Език и лит., 1963, кн. 4, с. 83-86), „Българската тема в творчеството на Платон Воронко“ (В. Славистични студии. С., 1963, с. 359-379), „Тарас Шевченко и българската литература“ (С., Наука и изк., 1964), „Платон Воронко. Личност и творчество“ (В. Год. на СУ, Том LVIII, 2, 164 С. Наука и изкуство 1964, 242 с.), „Роль Тараса Шевченка в развитии болгарской поэзии эпохи, предшествующей освобождения Болгарии“ (В: Шевченко и мировая культура – М., 1964, с. 189-211), „Синтетичен труд върху историята на украинската литература“ (Език и лит., 1965, кн. 5, с. 88-92), „Капитален труд за живота и творчеството на Марко Вовчок“ (Език и лит., 1965, кн. 6, с. 35-36), „Новите поетични творби на Платон Воронко“ (Език и лит., 1973, кн. 1, с. 45-53)/Платон Воронко. Літ.-критичний нарис (Київ, Рад. письм., 1973 р.), „Студии в областта на украинската литература. Рецензия“ (Език и лит., 1973, кн. 2, с. 66-69) (Петров 1982: 17-25).

Още едно нещо свързва Тарас Шевченко и проф. Симеон Русакиев и това е

датата на тяхната кончина – на 10 март 1861 г. си отива великият украински поет и художник, а видният български изследовател на неговото творчество почива на същата дата през 1991 г.

Литература:

Михмед, Сайковська 2010: Михмед, П., Сайковська, О. *Симеон Русакиєв – дослідник української літератури (до 100-річчя від дня народження)*. – В: Всесвіт, 2010, № 7-8. <<http://www.vsesvit-journal.com> – последно посетен на 21.07.2014 >

Петров 1982: Петров, И. *Библиография на трудовете на проф. д-р Симеон Русакиев*. – В: Изследвания в чест на проф. д-р Симеон Русакиев. Сборник във връзка със 70-годишнината му. Редактор-съставител доц. кфн Николай Димков, Съюз на научните работници. Филологически факултет. Редакционен комитет: доц. Стайко Кабасанов, доц. кфн Милка Бочева, доц. кфн Николай Димков (редактор-съставител), Шумен, 1982, 17-25.

Петров 2001: Петров, И. *По ту сторону добра и зла. 90 години от рождението на проф. д-р Симеон Русакиев*. – В: Болгарская русистика, 2001, бр. 1, с. 66-68.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. София: Наука и изкуство, 1964.

Цонев 1982: Цонев, Й. *Седем десетилетия от един живот*. – В: Изследвания в чест на проф. д-р Симеон Русакиев. Сборник във връзка със 70-годишнината му. Редактор-съставител доц. кфн Николай Димков, Съюз на научните работници. Филологически факултет. Редакционен комитет: доц. Стайко Кабасанов, доц. кфн Милка Бочева, доц. кфн Николай Димков (редактор-съставител), Шумен, 1982, с. 7-16.

Шишманов 2001: Шишманов, Д. *Необикновената история на малоазийските българи* (II издание), София: Пони, 2001. <http://www.promacedonia.org/giliev/dsh/dsh_13.htm – последно посетен на 21.07.2014 >

БВУ: Сайт на „Българска виртуална украинистика” <<http://www.bgukrainistika.com> – последно посетен на 21.07.2014 >

Информация за автора:

д-р Павлина Мартинова-Иванова – преподавател по украински език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

E-mail: pmartincva@abv.bg

РОЛЯТА НА ПРОФЕСОР ДРАГОМАНОВ И НЕГОВОТО СЕМЕЙСТВО В ОПАЗВАНЕТО НА ПАМЕТТА И ТВОРЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО НА ТАРАС ШЕВЧЕНКО

(По документални материали от архива на М.Драгоманов във фонда на проф.
Иван Шишманов в Научния архив на Българската академия на науките)

Антонина Якимова

Annotation: This article introduces the documentary materials from the archive fund of Bulgarian scientist Shishmanov which indicate a contribution of the famous Ukrainian scientist Mihailo Dragomanov and his family in the memory preservation of the creative heritage of the great Ukrainian poet and painter Taras Shevchenko. The proposed research is based on the analysis of the family correspondence, official letters, archive documents and other scientific sources. It gave the new possibility to throw light on Dragomanov family contribution in Shevchenko studies.

Keywords: Dragomanov, Taras Shevchenko. Shishmanov's fund, documentary materials, the memory preservation.

І день іде, і ніч іде.
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки!
Т.Шевченко

Името на Пророка на украинския народ, поет и художник Тарас Шевченко е на едно ниво с такива личности на мисълта и словото по света като Омир и Шекспир, Шилер и Хайне, Гьоте и Мицкевич, Балзак и Юго, Руставели и Низами, чието наследство става достояние на цялото човечество.

Чрез своите произведения Тарас Шевченко въвежда в контекста на световната култура понятията за Украйна като държава, за нейната духовност и народ. Творчеството на Шевченко е изчерпателно, винаги съвременно, извън границите на времето и пространството и е източник на вечното подновяване на украинския дух.

Сергий Ефремов, украински учен, академик, литературен историк, смята, че „За Украйна Драгоманов наистина е бил този „апостол на правдата и науката”, когото с

такава тъга очакваше народът преди смъртта на Шевченко” (Єфремов 1926: 151).

Поетът Тарас Шевченко заема важно място в семейството на видния украински учен Михайло Драгоманов. Отношението на Драгоманови към Шевченко като към гениален поет и личност в украинската култура и история може да бъде пример за това как трябва да пазим духовните ценности на нашите народи.

Ученият със световно име и професор в Софийския университет Михайло Драгоманов през целия си живот пази и популяризира творчеството на Великия Кобзар – Тарас Шевченко. Още като студент в Киевския университет Драгоманов произнася пламенна реч на гроба на Шевченко в Киев през май 1861 г. Може би това е най-въздействащият момент, коренно повлиял на неговата гражданска позиция и на отношението му към гениалния украински поет.

В края на януари 1876 година, преди Михайло Драгоманов да замине завинаги за чужбина, неговите приятели му организират прощална вечер в Киев. Специално по този повод известният украински композитор Микола Лисенко съчинява композиция върху Шевченковите стихове „Чи ми зійдемося знову...” и ги посвещава на М.Драгоманов (Диба 2011: 231).

На събирането присъства и сестрата на Драгоманов – Олга Драгоманова-Косач (известна и като детската писателка Олена Пчилка) със семейството си. През целия си живот Олга заедно със своите деца полага грижи за опазването на паметта на Шевченко.

По повод 27-годишнината от смъртта на Шевченко световноизвестната поетеса Леся Украинка (Лариса Косач) – дъщеря на Олга, по молба на композитора Микола Лисенко пише стихотворението „Вмер батько наш” (1888) като текст към създадения от Лисенко „Жалібний марш”. Леся посвещава на Шевченко и стихотворението „На роковини”. През май 1893 г. Леся Украинка изпраща на Драгоманови два сборника на Микола Лисенко и изказва съжаление, че не му позволяват да публикува новите композиции върху Шевченковите стихове (Українка 1978: 152).

Микола Лисенко е основател на украинската композиторска школа и най-изключителният интерпретатор на творчеството на Тарас Шевченко. Композиторът М.Лисенко създава повече от 80 песни, романси, хорови песни, кантати по стиховете на гениалния украински поет.

Специално за гласа на Лидия Драгоманова-Шишманова, голямата дъщеря на украинския учен, Микола Лисенко съчинява романс по стихотворението на Шевченко „Садок вишневий коло хати” и го дава на Лидия. През 1893 г. Лидия подарява на Музикалното дружество в София ноти на няколко произведения на украинския композитор от

цикъла „Музика до „Кобзаря” Т.Г.Шевченка” (Якімова 2011:38).

Когато емигрира в Женева, Михайло Драгоманов основава украинска печатница и започва да издава списание „Громада“, в което публикува знаменитата си статия „Шевченко, украинофили и социализъм” (1879 г.). В същата печатница през 1885 г. излиза поемата „Мария” на Шевченко с предговор и бележки от Драгоманов (превод на френски: Лидия Драгоманова).

От София Драгоманов ръководи и следи издаването на „Поезії Т.Г.Шевченка, заборонені в Росії” (1890). Оригини на споменатите издания се съхраняват във фонда на професор Иван Шишманов в Научния архив на Българската академия на науките (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.936-938).

Във Виена, а след това и в Женева, Михайло Драгоманов се запознава с българи и кореспондира с много от тях. В едно от писмата си до българския политик и публицист Димитър Ризов (от 5 април 1886 г.) Драгоманов пише, че изпраща материали с цел Ризов да напише статия за украинския панславизъм и тя да послужи като предговор към статии, които Драгоманов възнамерява да публикува във вестник „Свобода“. В това число Драгоманов изпраща и посланието на Шевченко до Шафарик („Еретик”) и информира, че един български студент е обещал „скоро да направи превод в стихове на посланието до Шафарик” (Драгоманов 2005: 60-61). Този начинаещ поет е Моско Москов, който превежда по-късно и други творби на Шевченко, които оказват влияние върху творчеството му.

Българският литературовед и украинист Петко Атанасов свързва лиричните и сатирични творби на М.Москов, Ц.Гинчев и други български поети, публикувани през 1887 г. на страниците на Захари-Стояновия вестник „Свобода“, именно с насърчаванията на М.Драгоманов. М.Москов и Ц.Гинчев използват и стихотворния размер на Шевченковите творби (Атанасов 1969: 65).

През 1886 г. в Женева Иван Шишманов се запознава с миниатюрното издание на „Кобзар” (Женева, 1878) и го споменава в едно свое писмо до Лидия Драгоманова (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.740, л.5).

Във фонда на И.Шишманов са запазени покани за честването на Тарас Шевченко до Лидия от Виена (8 март 1889) и до Иван (9 ноември 1891) (НА БАН, ф.11к, оп.2, а.е.609, л.4;л.6).

По време на преподавателската си дейност в Софийския университет (1889-1895) Михайло Драгоманов пише десет студии за творчеството на Шевченко и опазването на паметта на великия поет. Повече от тях ученият публикува в Украйна (Лвиев) в списанията „Народ“ и „Житє і Слово“, в полското списание „Ognisko“ и в Женева (Драгоманов 2011: 48-

50; 59-61; 63).

В София Драгоманов пише предговор към „Поезії Т.Гр.Шевченка, заборонені в Росії” (Женева, 1890), цикъл студии „Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини его смерті”: „До історії аресту Шевченка в 1859 р.” и „Поезії Шевченка в народних устах” (1890), за честването на Шевченко – „Краківська „Академічна Громада” (1891). Драгоманов пише рецензия на изданието „Кобзар Тараса Шевченка” – „Т.Шевченко в чужій хаті його імені” (1893). Във връзката със забраната на дейността на просветното „Научно дружество „Шевченко” от страната на руското царско правителство Драгоманов пише статия „Нова играшка з іменем Шевченка” (1894). Драгоманов реагира на честването на Шевченко в Санкт-Петербург със статията си „Петербурзькі українолюбці” (1894). През 1895 г. излиза Драгомановата рецензия „Дневник Шевченка – не в оригіналі” на една публикация „Шевченко Т. Записки або журнал”. Хронологията на Драгомановите статии свидетелства за постоянен интерес на украинския учен към темата, свързана с името на Тарас Шевченко.

Приятелите и почитатели на Драгоманов в Украйна организират в края на 1894 г. честване на 30-годишния юбилей от началото на научната му дейност. Един от подаръците, които получава професор Михайло Драгоманов, е портрет на Шевченко. По спомени на съпругата му Людмила, Михайло много харесва този портрет.

След смъртта на Драгоманов Людмила Драгоманова продава личната му библиотека на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. В университетската библиотека се съхранява „Списък на книгите от Драгомановата библиотека записани в каталога, а задържани от госпожа Драгоманова”, който включва 229 наименования. В края на този списък са отбелязани произведения на Шевченко, запазени от Людмила Драгоманова за семейството: „Букварь Южнорусский” (1861), „Кобзарь” (Львов, 1864), „Кобзарь” (Прага 1876), „Кобзарь” (Женева, 1878), „Поезії Т.Г.Шевченка, заборонені в Росії” (Женева, 1890). Най-интересното е, че в едно писмо до дъщеря си Лидия, Людмила Драгоманова обръща внимание на факта, че заминавайки за Киев, тя взема само детски книги (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1871, л.43гр.). Това означава, че благодарение на личната библиотека на Драгоманов в края на ХІХ в. София разполага с уникална колекция на оригинални издания на Тарас Шевченко.

От Киев Лидия и Иван Шишманов получават писма от семейство Драгоманови с информация за Шевченко по различни поводи. Например, Олесь Косач – сестра на Лесь Украинка, съобщава през 1896 г., че имат намерение да отидат на гроба на Шевченко, за да засадят там „рожи и жасмин” (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.905, л.7.).

Людмила Драгоманова в писмо от 19 март 1900 г. подробно описва една

вечер, посветена на Тарас Шевченко в Литературното дружество в Киев, по време на която Микола Лисенко акомпанира и дирижира хора (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1872, л.33).

Ариадна, малката дъщеря на Драгоманов, в писмо от 16 февруари 1901 г. от Киев, споделя с Лидия своите впечатления за един концерт на селски хор, в края на който всички участници получават като подарък екземпляр на „Кобзар” на Шевченко. Ариадна отбелязва също, че за тази зима това е било най-голямото удоволствие за нея (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.779, л.30,гр.).

От Львов Ариадна изпраща картичка с портрет на Шевченко на Димитър – син на Иван и Лидия Шишманови (НА БАН, ф.11к, оп. 5, а.е. 779, л. 82гр.). В едно от писмата си Ариадна описва впечатленията си от концерт, посветен на Шевченко, състоял се през март 1904 г. и отбелязва, че тогава е видяла „цялото общество на Лемберг⁴, защото залата беше пълна” (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е. 79, л.64-64гр.).

Средствата от спектакъла по драмата на Леся Украинка „Блакитна троянда”, представен в Киев на 17 януари 1909 г., са предназначени за издигането на паметник на Шевченко в Киев, за който украинската интелигенция е започнала да събира пари.

По повод 50-годишнината от смъртта на Шевченко Свитозар Драгоманов, единственият син на Михайло Драгоманов, в писмо от 1911 г. се обръща с молба към Иван Шишманов да опише честването на Шевченко в България, защото вече има такива сведения от Австрия, Германия и Сърбия. Свитозар подчертава: „Всеки глас на славянството за значението на Шевченко за общочовешките идеали като цяло и по-специално за славянството е особено скъп за нас” (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1863, л.9). Свитозар информира, че честването на Шевченко в Киев не е разрешено и дори един попечител на учебен окръг е забранил на гимназистите и възпитаниците на средните учебни заведения да отидат на панихидата.

В края на същата година Людмила Драгоманова в писмо до Лидия изразява надежда, че Иван Шишманов ще дойде в Киев в среда на февруари 1912 г. като член на Комисията по приемане на проекти за паметник на Шевченко (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.777, л.4гр.). В края на 1912 г. Людмила Драгоманова съобщава, че зетят на Драгоманови – художникът Иван Труш е „отново в журито за изграждането на паметник на Шевченко” (НА

БАН, ф.11к, оп.5, а.е.777, л.53гр.).

По повод 100-годишнината от раждането на Тарас Шевченко на 9 март 1914 г. в Софийския университет, в аудитория № 45 „Славянска беседа”, се организира честването „Шевченково утро”, в което участва и Лидия Драгоманова-Шишманова. Иван Шишманов уведомява Научното дружество „Шевченко” в Лвив за тържеството и изказва благодарност за избирането му за действителен член на Научното дружество „Шевченко” (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.379, л.6.).

Във фонда на И.Шишманов е запазена покана за „Шевченковото утро”.

Покана

Почитаеми Господине,

На 25 февруари 1914 г. се навършиха 100 години от деня, в който се е родил знаменития малоруски поет,

Т.Г.Шевченко.

По този случай „Славянска беседа” урежда на 9того в
УНИВЕРСИТЕТСКАТА АУДИТОРИЯ № 45

Шевченково

Утро

с следната програма:

Ст.Станимиров. Биографически сведения за Т.Г.Шевченко.

Профес[ор] д-р Ив.Д.Шишманов. Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението.

Като ви уведомяваме за това, молим ви да почетете утрото с присъствието си.

Вход свободен.

Начало 10 часа сутринта.

С[офия], 4-и Март 1914 г.

*От настоятелството
на „Славянска беседа”*

(НА БАН, ф.11к, оп.2, а.е.609, л.10).

През 1916 г. изключителната научна студия на Шишманов за Шевченко е преведена на украински, а през 1918 г. на френски език. И двата доклада излизат през 1914 г. в София в книгата „Спомен за Тараса Григориевича Шевченка” (серия „Библиотека на „Славянска беседа”).

Шишманов е автор на още една статия, публикувана през 1911 г. – „Юбилеят на Тарас Шевченко”. В статията си българският учен обръща внимание на забраната от царска Русия да се чества юбилея на украински поет.

По повод 30-годишнината от научна дейност на Иван Шишманов (1889-1919) неговите ученици и почитатели издават през 1920 г. сборник, който включва и статиите на Ст.Чилингиров за Шевченко – „Тарас Шевченко на български” и на Дмитро Шелудко – „Любен Каравелов и Украйна”.

В България Иван Шишманов с достойнство продължава семейната традиция на Драгоманови да опазва паметта и делото на гениалния син на украинския народ, световноизвестния поет и художник Тарас Шевченко. Проф. Иван Шишманов полага основите на българската научна „шевченкиана“, която намира своето достойно продължение сред неговите ученици и съмишленици.

Анализът на архивните материали на Драгоманов и фонда на Шишманов показва че големите заслуги на професор Михайло Драгоманов и неговото семейство за интереса към творчеството на Великия Кобзар, за опазването на паметта и творческото наследство на украинския поет и художник Тарас Шевченко са безспорни.

Литература:

Атанасов 1969: Атанасов П. Из историята на българо-украинските културни отношения. Приносът на Михаил П. Драгоманов // БАН. Известия на института за литература. Книга XX, 1969. с. 47-83.

Диба 2011: Диба А.Г. Найдорожчі гості Звягельських Косачів. – В: Науковий збірник „Велика Волинь”. Випуск 45. Слово твоє невмируще в віках. Матеріали Всеукраїнської науково-красназавчої конференції, присвяченої 140-й річниці від дня народження Лесі Українки (25 лютого 2011 року, м. Новоград-Волинський). Житомир, 2011. с. 227-233.

Драгоманов 2005: Драгоманов Михайло. Духовност и свобода /Избрани статии, дневник и писма на учения. Съставителство и превод Пенка Кънева. Издателство ПОЛИС, 2005.

Єфремов 1926: Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1926. Т. 2.

Михайло Драгоманов. Бібліографія (1861-2011) / упоряд.: М.О.Мороз, В.А.Короткий (керівник авторського колективу), І.І.Тіщенко, І.С.Гриценко, С.І.Білокінь. – Дрогобич: Коло, 2011. – 740 с.

Научен архив на Българска академия на науките (НА БАН) , ф. 11К „Иван Д.Шишманов”.

Українка 1978: Українка Л. Листи. Т. 10.

Якімова 2011: Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття (нарис). Софія, 2011.

Информация за автора:

Антонина Якімова – заместник-председател на Сдружението на украинските организации в България „Мати Украина”

e-mail: ds.sofia@abv.bg

ПРИНОСЪТ НА УКРАИНСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ ВЪВ ВАРШАВА КЪМ ДЕЛОТО НА ТАРАС ШЕВЧЕНКО И ВРЪЗКИТЕ НА ИНСТИТУТА С БЪЛГАРИЯ

Антонина Якимова, Руслан Василев

Анотация: Текстът проследява историята, изследователската и издателска дейност на Украинския научен институт във Варшава и неговия принос към разпространението на украинската литература и култура, в частност творчеството и идеите на украинския поет и художник Тарас Шевченко. Разглежда се и фактологията около съдействието от страна на български учени в това начинание.

Ключови думи: Украински научен институт във Варшава, издаване на творбите на Шевченко, Парашчук, Арнаудов.

Украинският научен институт във Варшава, развиващ дейност по време на Втората Жечпосполита, е основан от Олександър Гнатович Лотоцки, украински политически и обществен деец, учен и професор по теология в Украинския свободен университет в Прага. Той отива в Полша през 1929 г., за да сътрудничи на Катедрата по история на Варшавския университет. Украинският научен институт във Варшава (УНИВ) е основан със средствата на правителството на Украинската народна република в емиграция при полското Министерство на вероучението и просветата като автономно украинско научно учреждение, със задача да извършва научна дейност в различни направления на украинистиката.

Освен директора Лотоцки и ген. секретар Роман Смал-Стоцки, членове са предимно учени емигранти като Константин Мациевич, Валентин Садовски и др., от галичаните – Богдан Лепки, постоянен научен сътрудник на института е и Евген Гловински. След окупацията на Варшава от немците през 1939 г. УНИВ окончателно престава да съществува, а библиотеката и архивът му са загубени.

Дейността на института е основно научно-издателска и е посветена на украинистиката, особено на тези направления в нея, които не могат свободно да се развиват в Украинската съветска социалистическа република. Голяма част от трудовете излизат на украински език, рядко на полски. Институтът издава серия текстове и извори от историята на Украйна, както и трудове по съвременната история. Материали за историята на украинското национално движение присъстват в мемоарите и произведенията на О. Лотоцки, Леон Василевски и др., публикуван е и първият том от архива на М. Драгоманов, предоставен на

Института от неговата дъщеря – Лидия Шишманова (Якімова 2012:47-48). Издават се трудове, засягащи историята и правото на Украинската православна църква, трудове по украинско езикознание, филология, диалектология, ред преводи на богословски книги. Излизат също така томове с литургични текстове, за пръв път в украински превод, както и гениалният превод на „Пан Тадеуш“ на украинския поет Максим Рилски, в резултат на което, той е награден с *doctor honoris causa* на Ягелонския университет.

Общо УНИВ издава 70 тома различни публикации и трудове, като дава голям научен принос, от което и да е друго научно заведение в Западна Украйна и в емиграция.

В началото на 30-те години на XX в. Институтът си поставя за цел към датата на 75-годишнината от смъртта на Тарас Шевченко да издаде за първи път пълно събрание на произведенията на поета.

Сложната съдба на произведенията на Шевченко споделя тази на своя автор. Пълният текст на „Кобзар“ излиза в Украйна, но е цензуриран и конфискуван от царския режим. След революцията пък творбите му се използват за целите на пропагандата, изопачавайки идеите и светогледа на поета. Украинското общество е поставено пред задачата да събере и издаде всичко, което е излязло изпод перото му, за да бъде запазен за идните поколения правдив образ на творчеството, артистичните и гражданските убеждения на Шевченко. В дописка, пусната от института, Лотоцки пише, че истински обективна редакция на творбите на Шевченко е възможна само в условията на свободна научна работа (НА БАН: ф. 58к, оп. 1, а.е. 423, л. 51, стр. 4). Институтът във Варшава е отдалечен от изворите и оригиналните ръкописи, но използва всички огласени материали, като по този начин изгражда обективен фундамент, към който всички други непознати материали да бъдат допълнение.

Планирано е първите 5 тома да включват биографията и поезията на Шевченко, пиесата „Назар Стодоля“ и малки произведения. Останалите томове трябвало да включват повести, дневник, писма, един том с названието „Т.Шевченко – художник“, включващ лични репродукции на картини и рисунки на автора, томове, озаглавени „Т. Шевченко и поляците“ и „Т.Шевченко в чуждите езици“, библиография на произведенията и научни трудове върху живота и творчеството му (НА БАН: ф. 58к, оп. 1, а.е. 423, л. 51, с. 5). От замислените 16 книги институтът успява да издаде общо 13, обхващащи, както творчеството така и кореспонденцията, дневника, преводи на произведенията на чужди езици. Последният XIII том е посветен на литературната биография и на връзките на Шевченко с поляците. През 1935 г. институтът публикува и книгата на Степан Смал-Стоцки

„Тарас Шевченко – интерпретации“.

Значителен е приносът на института към изследването и популяризирането на творчеството и идеите на Шевченко, а по този начин и към развитието на украинската литература и култура. Той е важен център на украинската емиграция и създава много културни връзки с други държави, в това число и с България, където в началото на 30-те години вече са създадени много украински емигрантски дружества и организации. От България украинският скулптор „Михайло Парашчук взема участие в издаването на съчиненията на Шевченко, където са поместени преводи на Шевченко на български с портрети на първите преводачи на украинския поет-революционер у нас с бележки към тях“ (Атанасов 1958: 39). През 1932 г. е създадено Украинско-българско дружество с председател Михаил Арнаудов и подпредседател М. Парашчук, в което членува елитът на България – Елисавета Багряна, Райко Алексиев, Панчо Владигеров, Асен Найденов, Петко Атанасов, Сава Огнянов, Димитър Казасов и др. Статия на М. Арнаудов „Шевченко и българската литература“ е поместена в т. 15 на съчиненията на Шевченко. В нея авторът разглежда влиянието на великия украински поет върху българската пред- и следосвободенска поезия (Атанасов 1969: 76). През 1936 г. в чест на 75-годишнината от смъртта на Шевченко, Арнаудов издава доклада си „Шевченко и България“. През следващата 1937 г. Арнаудов става член на научното дружество „Шевченко“ във Львов, където пък под ръководството на Володимир Дорошенко продължава работата върху пълно издание на съчиненията на безсмъртния бард на Украйна.

Литература:

Атанасов 1958: Атанасов, П. Украинският скулптор Михайло Парашчук – В: сп. Славяни, 1958. № 6. с. 38-39.

Атанасов 1969: Атанасов, П. Из историята на българо-украинските културни отношения. Приносът на Михаил П. Драгоманов. БАН. Известия на института за литература. Книга XX, 1969. с. 47-83.

Гечева 2000: Гечева, К. Михаил Арнаудов. Биобиблиография. 2000. С.

Научен архив на Българска академия на науките (НА БАН): ф. 58к, оп. 1, а.е. 423, л. 51, с. 4

Якімова 2012: Якімова, А.М. Листування Олександра Шулгина з родиною Шишманових у 1922-1932 роках (за матеріалами Наукового архіву Болгарської академії наук) / Сумський Історико-Архівний Журнал, № XVI-XVII, 2012. – С. 45-64.

Информация за авторите:

Антонина Якімова – Фондация „Мати Украина”

e-mail: ds.sofia@abv.bg

Руслан Василев – Фондация „Мати Украина”

e-mail: ruslanwasilew@abv.bg

ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ХОРВАТІЇ. ХОРВАТСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ШЕВЧЕНКА

Олег Качала

Анотация: Статтята представя проникването на творчеството на Тарас Шевченко в Хърватия, а също така и развитието на хърватското шевченкознание от средата на XIX век до наши дни. Разглеждат се преводи на Шевченковата поезия на хърватски език от XIX и XX век.

Ключови думи: Тарас Шевченко, украинска литература, превод, хърватска україністика.

Крім усної літератури важливим компонентом у процесі національної ідентифікації виступає література, представлена в Хорватії вищим проявом українського письменства – творчістю Тараса Шевченка, про якого хорватська наукова громадськість поступово дізнавалася як безпосередньо з книг, отриманих з України, так і завдяки посередництву інших слов'янських літератур.

Д-р Йосип Бадалич (1888-1985), хорватський літературознавець-славіст, автор праць про перекладання, дослідження й популяризацію творчості Тараса Шевченка в літературах народів Югославії, влучно підкреслює в своїй статті «Шевченкова доба і південні слов'яни» (1922), що ідеї українського поета з трудом промощували собі шлях на південь від Дунаю. Сербі, сучасники Шевченка, захоплювалися слов'янсько-російським централізмом, а український поет, кирило-методіївський братчик, був найбільшим ворогом Москви. Сербі мало цікавилися іншими народами Російської імперії, позаяк популярними в них були тільки «представники офіційної народності».

Перші звістки про Шевченка прийшли до сербів від австрійських українців, що з початком 60-х років 19 століття почали в себе поширювати культ свого найбільшого поета. 1866 р. у Відні відбувся перший концерт на честь Шевченка, і на ньому мав промову серб Георгієвич. Заснована згодом львівська «Правда» почала обмінюватися своїми українськими виданнями з Белградом. До «Віли» Стояна Новаковича О. Барвінський надіслав твори Марка Вовчка, Стороженка, Федьковича й Шевченка. Сербський редактор відповів українському сердечним листом, у якому писав, що серби дуже радо бажали б пізнати українську літературу, бо оповідання з українського життя подібні до творів сербського народного побуту. «Віла» помістила незабаром переклади Федьковича, Марка Вовчка, а також три переклади Шевченка. Андра Ніколич переклав «Заповіт» і «Хустину», а

Стоян Новакович надрукував перший переклад прозою «Неофітів». Редактор «Віли» Новакович вмістив також дуже теплу згадку про Шевченка, де писав, що серби знають краще німецьку і французьку літературу, ніж Шевченка, якого пізнали вже всі слов'яни, крім сербів.

У Хорватії, треба сказати, Шевченко мав далеко більший успіх. Вельми показовим для характеристики хорватського сприйняття України є той факт, що перший в Хорватії переклад поезії Шевченка, опублікований 1863 року, був водночас і першою публікацією безпосереднього перекладу поезії українського письменника на південнослов'янських землях. Показовим є і те, що переклад здійснив провідний хорватський письменник Август Шеноа. Це був символічний вірш «Розрита могила», який Август Шеноа опублікував під псевдонімом Велько Рабачевич.

Свідченням ставлення до української літератури і особливо до Шевченка є діяльність Августа Харамбашича (1861-1911), поета і перекладача-універсала, котрий перекладав Л. Толстого, Г. Сенкевича, С. Чеха, А. Дюма, В. Шекспіра. Свій перший хорватський переклад Шевченка Харамбашич починає 1871 року і займається цим упродовж всього життя. Хорватський поет, можливо, найповніше з усіх південнослов'янських шанувальників Кобзаря переклав його творчість, перш за все великі епічні форми. Він переклав 8 поем Шевченка для окремої книжки перекладів під заголовком «Taras Ševčenko: Pjesničke pripovijesti» (1887): «Začarana» («Причинна»), «Topola», «Katarina», «Služavka» («Наймичка»), «Nevoljnik», «Petrica» («Петрусь»), «Neofiti», «Hajdamaci». Автор помістив у книжці розлогу біографію Шевченка. Ця публікація, здійснена авторитетною установою, якою була Матиця хорватська, становила надовго чи не єдине найповніше, самостійне, книжкове видання творів українського поета серед південних слов'ян. Своєю книжкою перекладів А. Харамбашич чимало спричинився до популяризації імені Тараса Шевченка серед хорватського народу. Про переклади ліричних поезій Шевченка «Літературно-науковий Вісник» (1899 р., кн. 8) писав, що Харамбашич «потрафить відчувати найделікатніші тонкості нашої мови». І справді, Харамбашичеві найкраще вдалися переклади ліричних поезій, особливо з коломийковим ритмом. Що ж до перекладів довших творів Шевченка з різномірним розміром та з перемінним ритмом, то вони не завжди стоять на одному мистецькому рівні з оригіналом.

Після видання книги Харамбашич далі публікував переклади, які виходили в хорватській періодиці аж до кінця XIX ст. Це зокрема «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Нащо мені чорні брови...», «Тяжко-важко в світі жити...», «Гоголю», «Чого мені тяжко...», «Минають дні, минають ночі...», «Вітер в гаї нагинає...», «Не кидай матері», «І досі сниться: під горою...», – які з'явилися в сараєвській «Nadi».

Август Харамбашич називав Тараса Шевченка «найбільшим між поетами всіх слов'ян», обдарованим Богом поетом, що може стояти поруч Пушкіна та Міцкевича. Цікавий погляд Харамбашича на Шевченкові «Гайдамаки»: «Поема ця, – пише він, – при всій суворості дії має більше міжплемінної любові, ніж який-будь інший твір».

Сам Харамбашич так зблизився з музою Шевченка, що в своїх оригінальних поемах наслідував українського поета. Його поеми «Pjesničke pripovijesti» вийшли в тому самому видавництві, що й переклади Шевченка, в 1899 р. Найсильніший вплив Шевченка видно в поемах Харамбашича «Guslar», «Ivica», «Slijepčeva ljubav», «Braća», «Sirota» і «Nevjernik». Часто повторюється у Харамбашича Шевченків мотив дитини-приймака з «Наймички». З ним переплітається в його творах мотив нещасливого кохання, в якому один із закоханих бідний, а другий – багатий. Також зустрічаємо в Харамбашича такі мотиви, знані нам із Шевченкових творів: нещаслива мати-покритка, нещаслива любов сліпця, мотив посвяти за кохану особу, мотив «дум-дітей».

Крім схожості мотив, слід зазначити також ідеологічні й технічні схожості між творчістю Тараса Шевченка й Августа Харамбашича. Взагалі вплив великого українського поета на його хорватського перекладача – факт безсумнівний.

Оминаючи описи всім відомих історичних подій початку ХХ століття, можемо говорити про те, що представники хорватської та української інтелігенції співпрацювали у відображенні української літератури, і це створювало базу для подальшого розвитку українистики в Хорватії. Під впливом української діаспори поступово формуються безпосередньо хорватські дослідники, в чому показова постать молодого інтелектуала Станка Гашпаровича (1917-1989). Будучи родом з міста Вуковар, що у хорватському Подунав'ї, де здавна мешкали українці-русини, він за материнською лінією походив саме з цього українського кореня. Як хорватській патріот, Гашпарович не міг залишитися байдужим до української проблематики, про яку дізнався від українців. Навчання на філософському факультеті у Загребі, де було чимало й української молоді, збагачувало знання української мови, актуалізувало питання про необхідність введення українистики на факультеті. Розпочинаючи діяльність як літературний критик, письменник, публікуючись у провідних тодішніх виданнях як «Omladina», «Prosvjetni život», «Hrvatska revija», «Novo doba», «Nova Hrvatska», Станко Гашпарович звертається й до української літератури. В першу чергу його цікавить творчість Тараса Шевченка, якому він присвятив важливу студію «Taras Ševčenko (1814-1861), najveći pjesnik i prorok Ukrajine» і яка за своїми спостереженнями, висновками становила нове слово в хорватській шевченкіані. С. Гашпарович звернувся й до перекладацької діяльності, зокрема працював над перекладом з сучасної літератури і

класики.

Атмосфера підозри, звинувачень, створена югославським режимом щодо українського національного питання, негативно позначилася на подальшому розвитку українистики в країні. Це також відбилося на долі не лише українських, але й хорватських інтелектуалів, які займалися українською темою в довоєнні і особливо у воєнні роки. Показовою є доля Станка Гашпаровича, якого було виключено з суспільного життя, і який більше ніколи не повертався до української проблематики. Його перекладацька і особливо дослідницька діяльність у галузі українистики десятиріччями замовчувалася, не потрапляла до бібліографій, залишалася невідомою, хоча становила значний крок у представленні української класики.

У період радянської інформативно-пропагандної інтервенції на югославський простір, аж до кінця 40-х років, українській літературі відводилася роль другорядного статиста в потоках соцреалістичної продукції. Українська література представлена кількома іменами перекладів з російської творами соціалістичного періоду або на тему війни. Оскільки викладання українистики було започатковано перед кінцем війни у Загребі ворожого табору, комуністичний режим не допускав ніякого продовження викладацького процесу. Домінуюче місце у славистиці мала русистика. Проте в хорватському середовищі і надалі зберігалися симпатії до України, усвідомлення її як подібної до Хорватії. Показово, що саме в середовищі хорватської русистики вчені не забували про українську тему, присвячували їй увагу, що поступово готувало базу і вело до відновлення хорватської українистики в майбутньому. З 1950 р. публікацією дослідження про творчість Тараса Шевченка, з пера тоді ще молодого славіста Александара Флакера розпочинався новий етап у хорватській українистиці. Хорватська інтелігенція, стверджуючи модерні принципи славистики, орієнтуючись на західні моделі, спромоглася створити модерну філологію, звільнену від радянських впливів, де своє місце посідала й українська тема, яка поступово стверджувалася з 1960-х як відгук на появу шістдесятників.

Крім С. Гашпаровича й А. Флакера творчістю Шевченка в середині 20 століття цікавилися такі представники хорватської літератури, як уже згаданий Йосип Бадалич і письменник та публіцист Іван Есіх. Зокрема д-р Йосип Бадалич до 150-річчя з дня народження українського поета в журналі «Umjenost riječi» («Мистецтво слова», 1964, № 1) опублікував статтю «Т. Г. Шевченко в хорватській літературі», а в своїй книжці про російсько-хорватські літературні студії (Загреб, 1972) присвятив окремий розділ українському поетові.

Якщо говорити про розвиток хорватського шевченкознавства в час уже

незалежної України – і незалежної Хорватії, – то варто згадати ім'я Антіци Менац (нар. 1922 р.) – знаного славіста і перекладача, академіка Хорватської академії науки і мистецтва (HAZU). А. Менац є зокрема авторкою першого хорватсько-українського та українсько-хорватського словника (у співпраці з А. Коваль, 1979 р.) та упорядником антології «Ukrajinska lirika» (Загреб, 1998 р.), яка містить її переклади та переспіви українських поетів, у тому числі Тараса Шевченка.

Найбільш відомим і авторитетним дослідником українсько-хорватських літературних зв'язків сьогодні є професор філософського факультету Загребського університету д-р Євген Пашенко, автор видань *Ukraina/Hrvatska: Kulturne veze od Jadrana do Dnjepra* («Україна/Хорватія: культурні зв'язки від Адріатики до Дніпра», Загреб, 1996 р.), *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe* («Українсько-хорватські літературні порівняння», Спліт, 2010), низки досліджень і наукових публікацій.

Варто також назвати ім'я Джуро Відмаровича, – це колишній посол Республіки Хорватія в Україні, письменник, перекладач, громадський діяч і дослідник творчості Т. Шевченка. Джуро Відмарович знайомий із багатьма українськими письменниками і діячами культури, зокрема з Іваном Дзюбою; він переклав його публікацію «Застукали сердешну волю... Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого. До 150-річчя з часу написання «Кавказу» в журналі «Дніпро» (1995 р.).

«Коли я приступив до своєї дипломатичної роботи в Києві, то передусім поїхав у Канів, піднявся на гору і вклонився могилі Великого Тараса. Це було для мене внутрішньою потребою й особливим рубежем для моєї нової роботи. Для України Тарас Шевченко – батько нації, бо саме він підняв на висоту українську мову, а мова – це ідентифікація кожного народу, особливо поневоленого. Він один зробив найбільше для відродження своєї нації. Це для мене було тоді й тепер містичним явищем. Я не можу осмислити й оцінити це раціонально. Але ж Шевченко, крім геніального поета, був іще й прекрасним художником. А життєвий шлях який унікальний! Від кріпака – до академіка. Він не був політиком або полководцем, але став лідером нації». – Цими словами Джуро Відмаровича хочемо завершити невелику доповідь про Тараса Шевченка і його значення для літератури одного з братніх слов'янських народів.

І насамкінець подаємо декілька перекладів поезії Тараса Шевченка хорватською мовою.

Початок поеми «Катерина», пер. А. Харамбашич

KATARINA

Ljubite de, crnke moje,
Ali ne s Moskali,
Jer su oni tudji ljudi,
Pa zlo rade s vami.
Moskal ljubi šaleći se,
Šaleći se ode
Tja u svoju Moskovštinu,
Oj, a dieva gine;
Da bar sama, nek bi bilo,
Al i mati stara
Koja no je rodila ju,
Poginuti mora.
Srce vene pjevajući,
Kada znade, za što;
Ljudi srce ne pitaju
Nego kažu – svašta!
Ljubite de, crnke moje,
Ali ne s Moskali,
Jer su oni tudji ljudi,
Pa se šale s vami.

«Гайдамаки» (уривок з VI розділу), пер. А. Харамбашич

O MOJ DNJEPRE, DNJEPRE...

“O moj Dnjepre, Dnjepre, široki i dugi,
U more li mnogo odnio si već
Kozачke nam krvi; još ćeš odniet, družе:
U more će dosta još je tobom teć, –
Pa još ove noći. Osveta paklěnska
Pa svoj Ukrajini zlotvore će stić;
Proteći će mnogo, mnogo, mnogo, mnogo
Plemenite krvi. Kozak će se dić;
Hetmani će ustat, zlatnih u županih,

Minuti će žalost, minuti će plač;
A na stepah naše Ukrajine drage
Blisnut, ako Bog dâ, atamanov mač!”
Pjevajući tako, u haljetku lakom
Ide moj Jarema, ide biednik moj.
Djepar kô da sluša, gromoran i silan,
Podigao vale, i po trški toj
Buči, šumi i gromori,
Vitu trsku svija:
Grom zagrmí, jasna munja
Oblake probija.
Ide, ide moj Jarema,
Sve se žuri jače:
Jedna pjesma sve se smieši,
Druga ljuto plače.
“Tamo mi je sad Oksana
Tamo sunce svieti;
Oh, a ovdje... što me čeka?
Možda ću umrieti!”
Treći pietli zapjevali
U to: “kukuriku!”
– Gle, Čerkasi!... Bože mili!
Sve na tvoju diku! –

«Думи мої, думи мої», пер. А. Менац

MISLI MOJE, MISLI MOJE...
Misli moje, misli moje,
Jedine mi znane!
Bar me vi ne ostavljajte
Sad u crne dane.
Doletite, mile moje
Golubice sive,
Sa Dnjevra u stepu pustu,

Gdje Kirgizi žive.
Istina je, nać ćete ih
Siromašne, gole,
Ali zato na slobodi
Još se Bogu mole.
Doletite, mile moje,
Sa nježnim željama
Dočekat ću vas ko djecu
I zaplakat s vama.

«Тополя» (уривок), пер. А. Менац

ТОПОЛА

(Odlomak)

Plivaj, plivaj, labudice,
Po sinjemu moru,
Rasti, rasti, topolice,
I prerasti goru.
Rasti tanka i visoka
Do oblaka lakih
I Gospoda pitaj da l' ću
Dragog dočekati.
Rasti, rasti i pogledaj:
Tamo mi je sreća
Oj daleko, preko mora,
A ovdje nesreća.
Tamo mi je crnooki,
Pjesme pjeva, šeće,
A ja plačem, njega čekam,
Nema meni sreće.
Reci njemu da me podsmijeh
Tuđih ljudi prati,
Reci njemu da ću umrijet
Ako se ne vrati.
U zemlju me čak i mati

Hoće zakopati,
A tko li će u starosti
Tad nju njegovati?
Neće se ni za nju naći
Ljudi dobri, blagi.
Majko moja! Sudbo moja!
Bože, Bože dragi!
Dobro gledaj, topolice!
Ako njega nema,
Plači rano, prije zore,
Dok nikoga nema.
Rasti, srce-topolice,
I prerasti goru,
Plivaj, plivaj, labudice,
Po sinjemu moru.
Tu je pjesmu crnooka
U stepu pjevala
Sred zelene trave sama
Topolom postala.
Ne vrati se kući ona,
Ne dočeka dragog,
Raste tanka i visoka
Sve do neba plavog.
Po dubravi vjetar juri,
Po polju zavija,
Topolici tankoj žuri,
Do zemlje je svija.

Література

Луців 1938: Лука Луців. Сербсько-хорватські переклади Шевченка – В: Тарас Шевченко. Том XV. Шевченко в чужих мовах. За ред. Р. Смаль-Стоцького. Варшава – Львів: Український науковий інститут, 1938. С. 335 – 339.

Мойсієнко 2013: Анатолій Мойсієнко. Шевченкове слово у слов'янському світі – В: Наукові записки Studia in honorem. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 117. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 6 – 11.

Рудяков 1987: Рудяков П.М. Українсько-хорватські літературні взаємини в XIX–XX ст. – Київ: Наукова думка, 1987. 136 с.

Flaker 1996: Flaker A. Ukrajinska književnost u Hrvatskoj. Bilješke uz građu iz XIX stoljeća // Hrvatska/Ukrajina. Kulturne veze od Jadrana do Dnjepra / Priredio Eugen Paščenko. – Zagreb, 1996.

Gašparović 1942: Stanko Gašparović. Taras Ševčenko (1814-1861), najveći pjesnik i prorok Ukrajine. Zagreb: Izdanje Ukrajinskog predstavništva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, 1942. 24 s.

Paščenko 2010: Jevgenij Paščenko. Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe. Split: Književni krug, 2010. 283 s.

Popović 2007: Milenko Popović. «Historija i stanje ukrainistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu». Deset godina studija ukrainistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Zagreb: FF-press, 2007, s. 4.

Ukrajinska lirika. Українська лірика / Prevela i proredila **Antica Menac**. – Zagreb: Matica Hrvatska, 1998.

http://www.philolog.univ.kiev.ua/library/zagal/Komparativni_doslidzhenna_12_2010/329_335.pdf (відвідано 17.02.2014)

http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=890&Itemid=41 (відвідано 15.02.2014)

Інформація про автора:

Олег Качала – Закінчив слов'янське відділення ЛНУ ім. І. Франка 2001 р. Викладач кафедри іноземних мов НУ «Львівська політехніка» (українська мова як іноземна, за сумісництвом – українська мова за професійним спрямуванням на кафедрі української мови). Наукові зацікавлення: порівняльне мовознавство, практична стилістика і культура української мови, розробка навчальних посібників з української мови для студентів-іноземців. Автор низки доповідей на конференціях і статей у фахових виданнях. Володіє англійською, польською, сербською/хорватською мовами.

Кафедра іноземних мов НУ «Львівська політехніка»

E-mail: olek.lviv@gmail.com